

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

**ЕКСПЕРТ:
ПАРАДИГМИ ЮРИДИЧНИХ НАУК
І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

**EXPERT: PARADIGM OF LAW
AND PUBLIC ADMINISTRATION**

№ 3 (35), 2025

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Експерт: парадигми юридичних наук
і державного управління
Видається з 2018 року
Періодичність: 4 рази на рік
Друкується за рішенням Вченої ради
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 10 від 19.11.2025)
Видання є таким, що реферується в міжнародних
та вітчизняних наукометричних базах:
Index Copernicus, ResearchBib,
Turkish Education Index, Polish Scholarly Bibliography,
Google Scholar, “Україніка наукова”, ESJI.
Реєстрація суб’єкта у сфері онлайн-медіа:
Рішення Національної ради України з питань телебачення
і радіомовлення № 3053 від 07.11.2024 року.
Ідентифікатор медіа: R40-05594.
Суб’єкт у сфері онлайн-медіа – Приватне акціонерне
товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
(вул. Фрометівська, буд. 2, м. Київ, 03039,
iapm@iapm.edu.ua, тел. (044) 490-95-00).
Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 № 1643 (Додаток 4) журнал включено
до Переліку наукових фахових видань України
у категорії «Б».
Спеціальності: D8 – Право, D9 – Міжнародне право.
Статті у виданні перевірені на наявність плагіату
за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.
Відповідальність за зміст, достовірність фактів, цитат,
цифр несуть автори матеріалів. Редакція залишає
за собою право на незначне редагування і скорочення
(зі збереженням авторського стилю та головних
висновків). Редакція не завжди поділяє думки авторів
та не несе відповідальність за надану ними інформацію.
Матеріали подано в авторській редакції.
Передрук — тільки з дозволу редакції.
Адреса редакційної колегії:
ПрАТ “ВНЗ “Міжрегіональна Академія
управління персоналом”
вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039
Офіційний сайт видання:
www.journals.maup.com.ua/index.php/expert

Expert: paradigm of law
and public administration
Published from 2018
Pereodisity: 4 times a year
Published by the decision of Academic council
of Interregional Academy of Personnel Management
(Protocol № 10 from November 19, 2025)
Collection is included to the international
and domestic scientometrics databases Index
Copernicus International, ResearchBib, Turkish Education
Index, Polish Scholarly Bibliography, Google Scholar,
“Україніка наукова”, ESJI.
Registration of online media:
Decision of the National Council of Television
and Radio Broadcasting of Ukraine: Decision
No. 3053 as of 07.11.2024. Media ID: R40-05594.
Media entity – Private Joint-Stock Company
«Higher education institution
«Interregional Academy of Personnel Management»
(03039, Kyiv, Frometivska str., 2,
iapm@iapm.edu.ua, tel. (044) 490-95-00).
According to the Order of the Ministry of Education
and Science of Ukraine (Annex 4), the journal is included
in the List of scientific professional publications of Ukraine,
which have been assigned the category «B».
Subject Areas: D8 – Law, D9 – International law.
The articles were checked for plagiarism
using the software StrikePlagiarism.com developed
by the Polish company Plagiat.pl.
The authors are responsible for the content,
accuracy of the facts, quotes, numbers. The editors reserves
the right for a little change and reduction
(with preservation of the author’s style and main
conclusions). Editors can not share the world views of the
authors and are not responsible for the information provided.
Materials filed in the author’s edition.
Reprinting — with the editorial’s permission strictly.
Address of the editorial board:
Interregional Academy of Personnel Management
Str. Frometivska, 2, Kyiv, Ukraine, 03039
Official site:
www.journals.maup.com.ua/index.php/expert

Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління : збірник. № 3 (35), 2025. Київ : ПрАТ
“ВНЗ “Міжрегіональна Академія управління персоналом”, 2025. 36 с.

Головний редактор

Щокін Ростислав Георгійович, доктор юридичних наук, професор, Президент Міжрегіональної Академії управління персоналом

Члени редакційної колегії:

Яблонська-Бонса Йоланта, професор, доктор юридичних наук, керівник кафедри теорії, філософії та історії права Академії Леона Козьмінського в Варшаві, головний редактор часопису «Критика права» (Польща)

Міхальський Томаш, доктор наук, доцент кафедри регіонального розвитку Гданського університету (Польща)

Ніколас Шмітт, кандидат наук, старший науковий співробітник Інституту федералізму Університету Фрібургу (Швейцарія)

Перцев Роман Валерійович, кандидат юридичних наук, відділ ідентифікації та криміналістики (DIFC) Поліція Ізраїлю, Єрусалим (Ізраїль)

Акімова Людмила Миколаївна, доктор наук з державного управління, професор, заслужений працівник освіти України, професор кафедри фінансів та економічної безпеки Національного університету водного господарства та інженерії навколишнього середовища, *l_akimova@ukr.net*

Якимчук Аліна Юріївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, права та гуманітарних наук, Херсонського державного аграрно-економічного університету

Вечорек Лешик, доктор габілітований, доцент, завідувач кафедри кримінального права, кримінології та криміналістики факультету юридичних і суспільних наук Університету ім. Яна Кохановського в м. Кельце (Республіка Польща)

Яскренія Єжи, професор, доктор габілітований, декан факультету юридичних і суспільних наук Університету ім. Яна Кохановського в м. Кельце, завідувач кафедри конституційного, європейського і міжнародного публічного права, віцепрезидент Правління Польського Товариства конституційного права, спікер Товариства польських парламентаріїв, член Правління Європейського Товариства колишніх парламентаріїв Ради Європи (FP-AP) в Парижі (Республіка Польща)

Хаджирадева Світлана Костянтинівна, доктор наук з державного управління, професор, заступник директора Української школи урядування

Яровой Тихон Сергійович, доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу Інституту права та суспільних відносин Університету «Україна»

Заросило Володимир Олексійович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Міжрегіональної Академії управління персоналом

Сопілко Ірина Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету Національного Авіаційного Університету

Кисленко Дмитро Петрович, доктор педагогічних наук, кандидат юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського

Рябцев Геннадій Леонідович, доктор наук з державного управління, професор, професор Києво-Могилянської школи урядування

Барабаш Юрій Григорович, доктор юридичних наук, професор, проректор з навчальної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Скрипнюк Олександр Васильович, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України

Губанов Олег Олександрович, доктор юридичних наук, професор, доцент кафедри службового та медичного права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Нестерович Володимир Федорович, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

Тимошенко Юрій Петрович, кандидат юридичних наук, професор, заступник директора Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної Академії управління персоналом

Швець Катерина Павлівна, доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права Міжрегіональна Академія управління персоналом

Муравйов Кирило Володимирович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного, фінансового та банківського права, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Нестор Віталій Романович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії держави і права та конституційного права, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Амелін Олександр Юрійович, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Адам Адріан Останек, доктор наук, доктор габілітований, професор Військового технологічного університету (Польща)

Мануель Давид Массено, доцент Політехнічного інституту Бежа (Португалія)

Агнешка Шпак, доктор габілітований, професор кафедри міжнародної безпеки Інституту досліджень безпеки, Торунь (Польща)

Олександра Леткова, доктор права, доцент, юридичний факультет Університету Матея Бела, Банска Бистрица (Словаччина)

Мартін Белтран Сауседо, кандидат наук, професор, юридичний факультет Abogado Ponciano Arriaga Leija, Автономний університет Сан-Луїс-Потосі (Мексика)

Chief Editor

Shehokin Rostyslav Heorhiiovych, Doctor of Law, Professor, President of the Interregional Academy of Personnel Management

Members of the editorial board:

Jablonska-Bonsa Jolanta, Professor, Doctor of Law, Head of the Department of Theory, Philosophy and History of Law Kozminski University, Editor-in-Chief of Critique of Law (Poland)

Tomasz Michalski, Doctor of Science, Associate Professor at the Department of Regional Development, University of Gdansk (Poland)

Nicolas Schmitt, PhD, Senior Researcher at the Institute of Federalism, University of Fribourg (Switzerland)

Pertsev Roman Valeriiovych, PhD in Law, Division of Identification and Forensic Science (DIFC) of Israel Police, Jerusalem (Israel)

Akimova Lyudmyla Mykolayivna, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Honored Education Worker of Ukraine, Professor at the Department of Financial and Economic Security, National University of Water and Environmental Engineering (Ukraine)

Yakymchuk Alina Yuriyivna, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Public Administration, Law and Humanities, Kherson State Agrarian and Economical University (Ukraine)

Vechorok Leshyk, Doctor Habilitated, Associate Professor, Head of the Department of Criminal Law, Criminology and Criminology, Faculty of Law and Social Sciences, Jan Kochanowski University of Kielce (Republic of Poland)

Yaskrenia Jerzy, Professor, Doctor Habilitated (Dr. Hab.), Dean of the Faculty of Law and Social Sciences, Jan Kochanowski University of Kielce, Head of the Department of Constitutional, European and International Public Law, Vice-President of the Board of the Polish Society of Constitutional Law, Speaker of the Society of Polish Parliamentarians, Member of the Board of the European Society of Former Parliamentarians (FP-AP) in Paris (Republic of Poland)

Khadzhiradeva Svitlana Kostiantynivna, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Deputy Director of the Ukrainian School of Government, Head of the Center for Evaluation of Candidates for Civil Service Positions (Ukraine)

Yarovoy Tikhon Serhiiovych, Doctor of Sciences in Public Administration, Ph.D., Professor, Professor at the Department of International Relations and Political Consulting of the Institute of Law and Public Affairs, Open International University of Human Development "UKRAINE" (Ukraine)

Zarosylo Volodymyr Oleksiyovych, Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Law-Enforcement and Anti-Corruption Activities, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Sopilko Iryna Nikolaevna, Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Dean of the Faculty of Law, "State University «Kyiv Aviation Institute»" (Ukraine)

Kyslenko Dmytro Petrovych, Doctor of Pedagogy, PhD in Law, Professor, Leading Researcher, National Defence University of Ukraine (Ukraine)

Riabtsev Gennadii Leonidovych, Doctor of Science in Public Administration, Ph.D., Professor, Professor at the Kyiv-Mohyla School of Government, National University of Kyiv-Mohyla Academy (Ukraine)

Barabash Yuriy Hryhorovych, Doctor of Law, Professor, Vice-Rector for Academic Affairs of Yaroslav Mudryi National Law University (Ukraine)

Skrypniuk Oleksandr Vasyliovych, Doctor of Law, Professor, Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine, Deputy Director of V.M. Koretsky Institute of State and Law of National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)

Hubanov Oleh Oleksandrovych, Doctor of Law, Professor, Associate Professor at the Department of Service and Medical Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

Nesterovych Volodymyr Fedorovych, Doctor of Law, Associate Professor, Head of the Department of State and Law Disciplines, Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko (Ukraine)

Tymoshenko Yuriy Petrovych, PhD in Law, Professor, Deputy Director of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Shvets Kateryna Pavlivna, Doctor of Sciences in Public Administration, PhD in Law, Associate Professor, Professor at the Department of Civil Law Disciplines and International Law, Vice-Rector, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Muraviov Kyrylo Volodymyrovych, Doctor of Law, Professor, Professor at the Department of Administrative, Financial and Banking Law of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr the Great, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Nestor Vitalii Romanovych, Doctor of Law, Professor, Professor at the Department of Theory of State and Law and Constitutional Law, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Amelin Oleksandr Yuriiovych, PhD in Law, Associate Professor, Professor at the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities, Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine)

Adam Adrian Ostanek, DSc, Dr. Hab., Professor at the Military University of Technology (Poland)

Manuel David Masseno, Associate Professor, Polytechnic Institute of Beja (Portugal)

Agnieszka Shpak, Dr. Hab., Professor at the Department of International Security, Institute of Security Studies, Torun (Poland)

Alexandra Letkova, JUDr., Associate Professor, Faculty of Law Matej Bel University, Banska Bystrica (Slovakia)

Martín Beltrán Saucedo, PhD, Full Professor, Faculty of Law Abogado Ponciano Arriaga Leija, Autonomous University of San Luis Potosí (Mexico)

ЗМІСТ

Граб М. І.

Поняття і види збройних конфліктів..... 6

Савка О. І.

Основні аспекти міжнародно-правової
відповідальності держав, що приймають компанії,
які здійснюють приватну військову
та охоронну діяльність.....10

Стрельбицька Л. М., Заросило В. О.,

Присташ С. С.

До питання визнання віртуальних активів
золотовалютними резервами України
і використання OSINT.....16

Чорнолуцький Р. В., Талах А. М.,

Меджбелъ В. І., Савка О. І., Вишневський Ян

Правосуб'єктність держави
у міжнародних приватноправових відносинах:
сучасні виклики для України.....21

Шиманський М. С., Бортник В. А.

До питання співвідношення понять
реалізації, охорони та захисту прав
на торговельну марку.....27

УДК 341.3

DOI [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-3\(35\)-6-9](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-3(35)-6-9)**Граб Марія Іванівна,**

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права, завідувач денного відділення Львівського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Зелена, 149, корпус 4, м. Львів, 79028; grab-maria-00@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0001-6303-9234>

ПОНЯТТЯ І ВИДИ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Анотація. Стаття присвячена комплексному дослідженню поняття та класифікації збройних конфліктів як одного з ключових інститутів міжнародного гуманітарного права та міжнародного права загалом. Автор аналізує існуючі доктринальні та нормативно-правові підходи до визначення збройного конфлікту, виокремлює його основні ознаки, критерії інтенсивності та рівня організованості сторін. Особливу увагу приділяється розмежуванню міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів, а також специфіці їх правового регулювання відповідно до положень Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них.

У контексті сучасних викликів міжнародній безпеці автор досліджує питання кваліфікації так званих «гібридних» збройних конфліктів, які поєднують класичні бойові дії із застосуванням неконвенційних методів, зокрема інформаційної, кібервійни та участі недержавних збройних акторів. Водночас акцентовано увагу на правозастосовчих проблемах, що виникають через відсутність єдиної дефініції збройного конфлікту в українському законодавстві, що суттєво ускладнює практику кваліфікації подій, які відбуваються в Україні з 2014 року.

У роботі здійснено огляд наукових позицій українських та іноземних дослідників, а також аналіз міжнародних правових актів і національних нормативно-правових джерел, які регулюють правовідносини в умовах збройних конфліктів. Обґрунтовано необхідність імплементації чітких міжнародно-правових стандартів у національне законодавство України для забезпечення правової визначеності, захисту прав людини та притягнення винних у скоєнні воєнних злочинів до відповідальності.

Стаття має на меті поглибити наукове розуміння збройних конфліктів, підвищити рівень правозастосовної практики у сфері міжнародного гуманітарного права та надати рекомендації для вдосконалення законодавчої бази України.

Ключові слова: збройний конфлікт, міжнародний збройний конфлікт, неміжнародний збройний конфлікт, міжнародне гуманітарне право, гібридна війна, збройна агресія, міжнародне право, воєнні дії.

Hrab Mariia Ivanivna,

Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Law, Head of the Full-time Department of the Lviv Institute Interregional Academy of Personnel Management, 149, Zelena Str., Building 4, Lviv, 79028; grab-maria-00@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0001-6303-9234>

CONCEPT AND TYPES OF ARMED CONFLICT

Abstract. The article is devoted to a comprehensive study of the concept and classification of armed conflicts as a fundamental institution of international humanitarian law and international law in general. The author analyzes existing doctrinal and legal approaches to defining an armed conflict, highlighting its main characteristics, intensity thresholds, and the level of organization of the parties involved. Special attention is paid to the distinction between international and non-international armed conflicts and the specifics of their legal regulation under the provisions of the 1949 Geneva Conventions and the Additional Protocols thereto.

In the context of modern threats to international security, the author explores the issue of qualifying so-called “hybrid” armed conflicts, which combine traditional hostilities with the use of non-conventional methods, including information warfare, cyber operations, and the participation of non-state armed actors. At the same

time, the article emphasizes the law enforcement challenges arising from the absence of a unified legal definition of "armed conflict" in Ukrainian legislation, significantly complicating the legal qualification of events taking place in Ukraine since 2014.

The study includes an overview of scholarly opinions of Ukrainian and foreign researchers, as well as an analysis of international legal acts and national legal sources regulating relations during armed conflicts. The author substantiates the necessity of implementing clear international legal standards into the national legislation of Ukraine to ensure legal certainty, protect human rights, and prosecute those responsible for war crimes.

The article aims to deepen the scientific understanding of armed conflicts, improve law enforcement practice in the field of international humanitarian law, and provide recommendations for enhancing Ukraine's legislative framework.

Key words: armed conflict, international armed conflict, non-international armed conflict, international humanitarian law, hybrid warfare, armed aggression, international law, hostilities.

Постановка проблеми. Актуальність теми обумовлена зростанням кількості збройних конфліктів у світі, зокрема в Європі, де з 2014 року триває збройна агресія Російської Федерації проти України. Чітке визначення поняття «збройний конфлікт» та його видів має вирішальне значення для правильної правової кваліфікації ситуації, застосування міжнародного гуманітарного права, притягнення винних до відповідальності, а також захисту прав цивільного населення [1; 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання поняття та класифікації збройних конфліктів досліджувалися багатьма науковцями, серед яких варто виокремити Г. Шіндель, Л. Досвальда-Бека, А. Абашідзе, а серед українських – О. Задорожного, В. Репецького [2; 3; 5]. Проте, попри значну кількість публікацій, низка аспектів лишаються дискусійними, зокрема щодо кваліфікації «гібридних» воєн, участі недержавних акторів та застосування міжнародного гуманітарного права у неміжнародних конфліктах [4; 6].

Постановка завдання. Метою статті є визначення правової природи збройних конфліктів, їхніх видів, характеристик та проблем правозастосування в умовах сучасних воєнних реалій. Завданням дослідження є аналіз міжнародно-правових актів, норм українського законодавства та наукових підходів для формування чіткого розуміння поняття «збройний конфлікт».

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «збройний конфлікт» займає центральне місце в міжнародному гуманітарному праві (МГП), адже саме воно визначає сферу його дії. Від кваліфікації конкретної ситуації як збройного конфлікту залежить, чи підлягатимуть сторони обмеженням і зобов'язанням, передбаченим Женевськими конвенціями 1949 р., Додатковими протоколами 1977 р., Римським статутом Міжнародного кримінального суду та іншими актами [3; 4; 7].

Попри виняткову важливість, універсального визначення поняття «збройний конфлікт» у міжнародному праві досі не існує. Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) зазначає, що під збройним конфліктом слід розуміти ситуацію, коли між сторонами відбувається збройне насильство, яке має певний рівень інтенсивності та організованості [8]. Такий підхід було закріплено у численних рішеннях міжнародних трибуналів, зокрема Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії (МКТЮ), який наголосив, що «існує збройний конфлікт щоразу, коли відбувається застосування збройної сили між державами або тривале збройне насильство між державними органами влади та організованими збройними групами чи між такими групами всередині держави» [3].

Як зазначено у ст. 2 Женевських конвенцій, міжнародний збройний конфлікт (МЗК) виникає між двома чи більше державами, незалежно від того, чи визнають вони стан війни [7]. У МЗК застосовується вся система Женевських конвенцій, включно з положеннями щодо:

- захисту військовополонених (III Женевська конвенція);
- захисту цивільного населення (IV Женевська конвенція);
- обмеження засобів і методів ведення війни (Гаазьке право).

В історичному контексті МЗК охоплюють як «традиційні» війни між державами (напр., Друга світова війна), так і сучасні конфлікти, зокрема війна між Іраком та Іраном (1980-1988), війна в Перській затоці (1991), військова операція НАТО проти Югославії у 1999 році.

Зокрема, російсько-українська війна є прикладом міжнародного збройного конфлікту. Ця кваліфікація має значні правові наслідки, серед яких:

- застосування суворіших правил щодо окупації територій;

- кваліфікація окремих воєнних дій як воєнних злочинів;

- відповідальність держави-агресора відповідно до міжнародного права [8].

На відміну від МЗК, неміжнародний збройний конфлікт (НМЗК) має місце всередині однієї держави і відбувається:

- між збройними силами держави і організованими озброєними групами;

- між кількома організованими озброєними групами.

Основними критеріями для кваліфікації ситуації як НМЗК є:

- інтенсивність збройних дій (використання важкої зброї, кількість бойових зіткнень, чисельність жертв, територіальний масштаб);

- рівень організованості збройних груп (наявність командування, дисципліни, структури, здатності планувати операції) [8].

Прикладами НМЗК є громадянська війна в Сирії (з 2011 р.), конфлікт у Колумбії між урядом і угрупованням FARC, війна в Лівії (2011 р.).

Сучасні воєнні конфлікти дедалі рідше відповідають класичним моделям війни. З'являється феномен гібридних конфліктів, що характеризуються:

- одночасним використанням воєнних, інформаційних, кібернетичних, економічних і політичних засобів;

- широким залученням недержавних акторів, приватних військових компаній, найманців;

- запереченням участі держави у конфлікті навіть при її фактичній присутності [6].

Проблема правової кваліфікації гібридної війни полягає у відсутності її визначення в міжнародному праві. Це створює:

- труднощі в застосуванні МГП;

- невизначеність статусу комбатантів і цивільних осіб;

- ускладнення у фіксації воєнних злочинів.

Прикладом гібридної війни стала ситуація в Криму у 2014 р., коли російські військові діяли без розпізнавальних знаків, заперечуючи свою належність до Збройних сил РФ. Попри це, МКЧХ та численні уряди держав кваліфікували дії РФ як міжнародний збройний конфлікт, оскільки критерієм є фактичне застосування сили, а не її визнання [4].

Питання кваліфікації конфліктів має значення не лише для застосування МГП, але й для переслідування винних за міжнародні злочини. Статті 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду чітко розрізняють:

- воєнні злочини, вчинені під час міжнародного збройного конфлікту;

- воєнні злочини в умовах неміжнародного збройного конфлікту [4].

До прикладу, умисне вбивство цивільних осіб, катування, застосування заборонених видів зброї, депортація населення вважаються воєнними злочинами в обох видах конфліктів, однак в МЗК їх перелік ширший.

Українське законодавство лише частково імплементує норми міжнародного права, що регулюють збройні конфлікти. Певні спроби законодавчого визначення відображені в:

Законі України «Про оборону України», де зазначено поняття «збройна агресія» [1];

Разом з тим відсутність чіткого визначення поняття «збройний конфлікт» у законодавстві України створює прогалини в:

- правовому статусі учасників конфлікту;

- застосуванні МГП;

- кримінально-правовій кваліфікації діянь на окупованих територіях;

- механізмах притягнення до відповідальності за воєнні злочини.

У цьому контексті Україна стоїть перед необхідністю розробки єдиного законодавчого акту, який би закріплював визначення збройного конфлікту відповідно до міжнародних стандартів.

Важливим принципом МГП є те, що норми міжнародного гуманітарного права застосовуються автоматично, якщо існують факти збройного протистояння. Як наголошує МКЧХ, застосування Конвенцій «не залежить від формального визнання стану війни» [7].

Цей принцип має надзвичайне значення, оскільки дозволяє захищати цивільних осіб і жертв конфліктів навіть у тих випадках, коли сторони відмовляються визнавати наявність війни чи конфлікту. Саме він лежить в основі міжнародних зусиль із документування воєнних злочинів в Україні після 2014 р. [4].

Для України, яка перебуває в умовах міжнародного збройного конфлікту, актуальним є:

- чітке закріплення дефініції збройного конфлікту в національному законодавстві;

- гармонізація національного кримінального законодавства із Римським статутом;

- створення механізмів ефективного переслідування воєнних злочинів;

- розробка правових актів, що регулюють діяльність органів влади на окупованих територіях.

Таким чином, поняття та види збройних конфліктів мають як теоретичне, так і величезне практичне значення. Від належної кваліфікації ситуації залежить не лише застосування міжнародних конвенцій, а й захист прав цивільного

населення, а також можливість притягнення винних до відповідальності за воєнні злочини.

Висновки і перспективи дослідження. Поняття та класифікація збройних конфліктів залишаються актуальними як для міжнародного, так і для національного права. Особливу важливість набуває кваліфікація гібридних воєн та діяльності недержавних збройних акторів. Для України ця проблема має не лише теоретичне, а й практичне значення у контексті російсько-української війни.

Подальші дослідження потребують деталізації критеріїв відмежування збройних конфліктів від ситуацій внутрішніх заворушень, а також розробки єдиного законодавчого визначення збройного конфлікту в українському праві для забезпечення правової визначеності та відповідності міжнародним стандартам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 28.06.2025).
2. Задорожній О. В. Міжнародне гуманітарне право. Київ: Юрінком Інтер, 2022. 364 с.
3. Doswald-Beck L. International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts. *International Review of the Red Cross*. 2018. Vol. 100. P. 727–770.
4. International Committee of the Red Cross (ICRC). Commentary on the First Geneva Convention. Cambridge University Press, 2016. 870 p.
5. Репецький В. М. Міжнародно-правові аспекти кваліфікації збройних конфліктів. *Юридичний вісник України*. 2020. № 11. С. 21–26.
6. Schindler D. The Different Types of Armed Conflicts According to the Geneva Conventions and Protocols. *RCADI*. 1979. Vol. 163. P. 117–155.
7. Geneva Conventions of 12 August 1949 and Additional Protocols. ICRC Database. URL: <https://ihl-databases.icrc.org>
8. ICRC. How is the Term “Armed Conflict” Defined in International Humanitarian Law? Opinion Paper. March 2008. URL: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf>

REFERENCES:

1. Zakon Ukrainy «Pro oboronu Ukrainy» vid 6 hrudnia 1991 r. № 1932-XII [Law of Ukraine "On the Defense of Ukraine" dated December 6, 1991 No. 1932-XII.]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (data zvernennia: 28.06.2025).
2. Zadorozhnii, O. V. 92022). Mizhnarodne humanitarne pravo [International humanitarian law]. Kyiv: Yurinkom Inter, 364 s.
3. Doswald-Beck L. International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts. *International Review of the Red Cross*. 2018. Vol. 100. P. 727–770.
4. International Committee of the Red Cross (ICRC). (2016). Commentary on the First Geneva Convention. Cambridge University Press, 870 p.
5. Repetskyi, V. M. (2020). Mizhnarodno-pravovi aspekty kvalifikatsii zbroinykh konfliktiv [International legal aspects of the qualification of armed conflicts]. *Yurydychnyi visnyk Ukrainy*. № 11. S. 21–26.
6. Schindler, D. (1979). The Different Types of Armed Conflicts According to the Geneva Conventions and Protocols. *RCADI*. Vol. 163. P. 117–155.
7. Geneva Conventions of 12 August 1949 and Additional Protocols. ICRC Database. Retrieved from: <https://ihl-databases.icrc.org>.
8. ICRC. How is the Term “Armed Conflict” Defined in International Humanitarian Law? Opinion Paper. March 2008. Retrieved from: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf>.

Дата надходження статті: 28.09.2025

Дата прийняття статті: 15.10.2025

Опубліковано: 04.12.2025

УДК 341.018:341.236[355.12+341.461]

DOI [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-3\(35\)-10-15](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-3(35)-10-15)**Савка Олександр Іванович,**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039; savka30@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-1723-3412>

ОСНОВНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНІСТІ ДЕРЖАВ, ЩО ПРИЙМАЮТЬ КОМПАНІЇ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРИВАТНУ ВІЙСЬКОВУ ТА ОХОРОННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Анотація. В статті розглянуто основні аспекти міжнародно-правової відповідальності держав, що приймають компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність. Визначено, що з метою захисту прав людини необхідно передбачити обов'язок приймаючої держави, щодо прийняття заходів, які потрібні для надання сили зобов'язанням у сфері захисту таких прав. Поведений всебічний аналіз Документу Монтре, який визначає держави, що приймають, як держави територіальної юрисдикції, рекомендуючи вживати заходів для припинення порушень міжнародного гуманітарного права, забезпечувати поширення інформації про нього. З метою здійснення контролю над діяльністю компаній, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю у Документі Монтре запропоновано створення спеціального державного органу чи наділення іншого існуючого органу повноваженнями щодо такого контролю. Також рекомендується вжити заходів щодо примусу компаній, які займаються військовою та охоронною діяльністю до дотримання норм національного права, зокрема, встановивши юридичну відповідальність у разі скоєння протиправних діянь. Визначено, що приймаюча держава несе відповідальність за діяльність компаній, які здійснюють приватну військову та охорону діяльність на своїй території. Вона зобов'язана стежити в межах своєї юрисдикції за дотриманням співробітниками компаній, які здійснюють приватну військову та охорону діяльність, прав людини та у разі їх порушення забезпечувати ефективне розслідування та покарання.

Ключові слова: міжнародно-правова відповідальність, приватна військова та охоронна діяльність, міжнародне право, збройний конфлікт, міжнародне гуманітарне право, законодавство, держава, звичаєве право.

Savka Oleksandr Ivanovych,

Candidate of Law Sciences, Associate Professor at the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Educational and Scientific Institute of Law named after Volodymyr Veliky «Interregional Academy of Personnel Management», 2, Frometivska Str, Kyiv, 03039; savka30@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-1723-3412>

KEY ASPECTS OF INTERNATIONAL LEGAL RESPONSIBILITY OF STATES HOSTING COMPANIES ENGAGED IN PRIVATE MILITARY AND SECURITY ACTIVITIES

Abstract. The article examines the main aspects of the international legal responsibility of states that host companies engaged in private military and security activities. It is determined that in order to protect human rights, it is necessary to provide for the host state's obligation to take the measures necessary to give effect to obligations in the field of protecting such rights. A comprehensive analysis of the Montreux Document, which defines host states as states of territorial jurisdiction, is conducted, recommending that measures be taken to stop violations of international humanitarian law and to ensure the dissemination of information about it. In order to control the activities of companies engaged in private military and security activities, the Montreux Document proposes the creation of a special state body or the empowerment of another existing body to exer-

cise such control. It also recommends taking measures to compel companies engaged in military and security activities to comply with national law, in particular by establishing legal liability for unlawful acts. It is specified that the host state is responsible for the activities of companies engaged in private military and security activities on its territory. It is obliged to monitor, within its jurisdiction, compliance with human rights by employees of companies engaged in private military and security activities and, in the event of violations, to ensure effective investigation and punishment.

Key words: *international legal responsibility, private military and security activities, international law, armed conflict, international humanitarian law, legislation, state, customary law.*

Постановка проблеми. Наявність суверенітету передбачає здійснення державою самостійно та незалежно від влади інших держав публічних функцій на своїй території та за її межами. Звідси випливає, що держава зобов'язана здійснювати ефективний контроль, запобігати вчиненню злочинів та проводити розслідування вчинених злочинів. Однак в умовах збройного конфлікту держава не завжди здатна ефективно здійснювати владні повноваження, що спричинено рядом факторів, наприклад, у разі окупації частини території повстанцями. Крім того, у разі спеціальної угоди, укладеної між направляючою та приймаючою державами, компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність можуть перебувати під захистом від переслідування з боку влади приймаючої держави.

За аналогією із встановленням міжнародно-правової відповідальності направляючої держави міжнародно-протиправне діяння приймаючої держави матиме місце у разі присвоєння йому такого діяння. Присвоювана поведінка може бути як у формі дії, так і у формі бездіяльності.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженням теми міжнародно-правового регулювання діяльності приватних військових та охоронних компаній займалися як українські, так і зарубіжні науковці. Серед вітчизняних дослідників вивченням даної проблематики займалися: К. Громенко [2-3], О. Івасечко [4], О. Ковальський [5], Г. Кохан [8], І. Невзоров [10], О. Савка [12-13], П. Хотенець [11] та інші.

Серед зарубіжних дослідників вивченням вказаної проблематики займалися: П. Веркуйл [22], П. Войцех [23], М. Капаріні [14], Б. Прем [19], Д. Ширер [15], Ф. Шраєр [14], та ряд інших.

Метою статті є визначення основних аспектів міжнародно-правової відповідальності держав, що приймають компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність.

Виклад основного матеріалу. Дії компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, можуть бути присвоєні державі, що приймає, у разі, якщо вона включила ці компанії до складу збройних сил. De facto на співробітни-

ків може поширюватися положення п. 2 ч. «А» ст. 4 Третньої Женевської конвенції 1949 року [6], якщо вони відповідають умовам, переліченим у статті.

Держава може найняти іноземну компанію, яка здійснює приватну військову та охоронну діяльність для виконання спеціальних завдань. Існує поширена практика залучення компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність для участі у збройних конфліктах неміжнародного характеру, коли уряд держави наймає організацію для боротьби проти повстанців.

Відносини між компаніями, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність і державою, що приймає, виникають в результаті погодження їх перебування на території приймаючої держави з направляючою державою через спеціальну угоду, що визначає статус співробітників цих компаній або у разі ситуації збройного конфлікту неміжнародного характеру через укладення контракту з такою компанією. Перелік послуг, які можуть надавати компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, узгоджується спрямовуючою та державою, що приймає, з урахуванням положень національного права приймаючої держави.

Так, само держава, що приймає, вправі дозволити або заборонити надання тієї чи іншої послуги. Крім того, держава, що приймає, видає таким компаніям ліцензії, що дозволяють здійснення тієї чи іншої діяльності на території цієї держави. Держава, що приймає, може передбачити кримінальну або цивільно-правову відповідальність за провадження діяльності іноземної компанії, яка здійснює приватну військову та охоронну діяльність без ліцензії.

Про необхідність вжиття заходів захисту державою, що приймає, у ситуації збройного конфлікту висловлювався Міжнародний суд ООН, згідно з рішенням якого приймаюча держава не несе відповідальності за дії приватних осіб, щодо захоплення посольства, але «несе відповідальність за неприйняття всіх необхідних заходів для захисту посольства від захоплення або відновлення контролю над ним» [21].

Після кількох інцидентів, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї, що виникли з вини співробітників компаній, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю, президент Афганістану видав декрет про припинення їхньої діяльності [18]. Згідно з документом, всі компанії, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю, що знаходяться на території Афганістану, повинні пройти процедуру реєстрації в Міністерстві внутрішніх справ, а також зареєструвати зброю, інакше їх візи анулюються, і співробітники компаній повинні залишити країну [16].

Положення ст. 27 Четвертої Женевської конвенції 1949 року передбачають право осіб, щодо дбайливого гуманного звернення, зокрема, на охорону від будь-яких актів насильства або залякування [7]. Держава, що приймає, зобов'язана контролювати діяльність компаній, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність на своїй території на виконання зазначених зобов'язань, надаючи, у тому числі, особливий захист жінкам і дітям. Відсутність такого контролю призвела б до тяжких наслідків, що виникли внаслідок злочинної діяльності компаній, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю у Боснії, пов'язаної з торгівлею людьми та організацією проституції [17].

Норми міжнародного гуманітарного права зобов'язують держави здійснювати карне переслідування в межах своєї юрисдикції. З іншого боку, ст. 2(3) Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [9], ст. 7 Африканської хартії прав людини та народів [1] передбачають обов'язок держав забезпечувати ефективний захист правового захисту.

З метою захисту прав людини в Документі Монтре передбачено обов'язок приймаючої держави щодо прийняття заходів, які потрібні для надання сили зобов'язанням у сфері захисту таких прав.

Припинення та розслідування злочинів, скоєних компаніями, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю та їх співробітниками [20]. Документ Монтре визначає держави, що приймають, як держави територіальної юрисдикції, рекомендуючи вживати заходів для припинення порушень міжнародного гуманітарного права, забезпечувати поширення інформації про нього. Аналогічний обов'язок лежить на державі, що приймає, щодо забезпечення дотримання стандартів у галузі прав людини. Держава, що приймає, повинна розробити на національному рівні перелік послуг, які можуть виконуватися приватними особами, при цьому

Документ Монтре орієнтує держави брати до уваги можливість залучення персоналу компаній, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю у військових діях. Державам, що приймають, рекомендується розробити нормативно-правовий документ, що регулює процедуру видачі дозволів компаніям, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю, на надання військових/охоронних послуг на території держави.

З метою здійснення контролю над діяльністю компаній, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю у Документі Монтре запропоновано створення спеціального державного органу чи наділення іншого існуючого органу повноваженнями щодо такого контролю.

Також рекомендується вжити заходів, щодо примусу компаній, які займаються військовою та охоронною діяльністю до дотримання норм національного права, зокрема, встановивши юридичну відповідальність у разі скоєння протиправних діянь.

Відповідно до проєкту статей про відповідальність держав вчинення міжнародно-протиправного діяння матиме низку наслідків для держави-порушника. Держава зобов'язана повністю відшкодувати збитки, заподіяні внаслідок такого діяння, причому посилення положення внутрішньодержавного права як виправдання протиправного діяння заборонено. Повне відшкодування збитків може здійснюватися у формі: реституції, компенсації та сатисфакції окремо, або у поєднанні форм відшкодування.

При розробці Документу Монтре [20] було враховано дію угод про статус сил, які надавали імунітет від юрисдикції держав, що приймають. Зважаючи на негативні наслідки, що виразилися у зловживанні компаніями, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю, наданими привілеями, у Документі Монтре зазначено, що приймаючим державам «при обговоренні на переговорах угод з державами-контрагентами, які містять норми, що стосуються правового статусу та юрисдикції до компаній, які займаються приватною військовою та охоронною діяльністю, та їх персоналу» таких угод щодо дотримання національного законодавства.

Проєкт Конвенції про приватну військову та охоронну діяльність передбачає загальний принцип відповідальності всіх держав за діяльність компаній, у тому числі, щодо дотримання норм міжнародного права. На відміну від Документу Монтре [20] проєкт Конвенції забороняє державам залучати компанії, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність для здійснення

виключно державних функцій. Проект Конвенції про приватну військову та охоронну діяльність, а також норми «м'якого права», що регулюють їхню діяльність, передбачають більший обсяг обов'язків щодо направляючих держав.

Висновки. Підводячи підсумок, можна констатувати, що питання відповідальності приймаючих держав за дії, вчинені компаніями та їх співробітниками, які здійснюють приватну військову та охоронну діяльність, актуальне і торкається життєво важливих інтересів держави й світової спільноти. Приймаюча держава несе відповідальність за діяльність компаній, які здійснюють приватну військову та охорону діяльність на своїй території. Вона зобов'язана стежити в межах своєї юрисдикції за дотриманням співробітниками компаній, які здійснюють приватну військову та охорону діяльність, прав людини та у разі їх порушення забезпечувати ефективне розслідування та покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Африканська хартія правами людини і народів, 26 червня 1981 року.
2. Горovenko В., Тютюнник В. Приватні воєнні компанії: міжнародний досвід і можливі шляхи його реалізації в Україні. *Наука і оборона*, 2013. №3. С. 32–39.
3. Горovenko В., Тютюнник В. Приватні воєнні компанії: міжнародний досвід і можливі шляхи його реалізації в Україні. *Ukrainian Military Pages*. 2015. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2015/11/privatemilitary-companies.html>. (дата звернення: 14.05.2025).
4. Івасечко О. Я., Бондар Д. А. Міжнародний досвід діяльності приватних військових компаній у збройних конфліктах. Регіональні студії, 2023. С. 103–107.
5. Ковальський О. В. Залучення приватних військових та охоронних компаній: проблеми міжнародно-правового регулювання. Тенденції реформування правової системи України і країн світу: правові, психологічні та соціокультурні аспекти: матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Тернопіль, 5-6 листопада 2019 р.). Тернопіль, 2019. С. 108–111.
6. Конвенція (III) про поведження з військовополоненими. Женева, 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 20.05.2025)
7. Конвенція (IV) про захист населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 20.05.2025)
8. Кохан Г. Л. Правові питання діяльності приватних військових компаній: міжнародний аспект. Вчені записки, 2020. С. 190–201.
9. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, ухвалений резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї від 16 грудня 1966 року.
10. Невзоров І. Л. Приватні військові компанії та право: гострі питання, деякі світові тенденції нормативного регулювання. Збірник наукових статей і тез доповідей на науково-практичній конференції до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку у Харкові (м. Харків, 25 листопада 2017 р.). Харків, 2017. С. 212–214.
11. Невзоров І. Л., Хотенець П. В. Приватні військові компанії та право: гострі питання, деякі світові тенденції нормативного регулювання. Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917-2017 рр.). Харків, 2017. С. 212–214.
12. Савка О. І. Регулювання приватної військової та охоронної діяльності: порівняльний аналіз політики міжнародних організацій і світових держав. *Аналітично-порівняльне правознавство – електронне наукове фахове видання ДВНЗ УжНУ*. №03. Частина 3. 2025. С. 361–367. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.3.56>
13. Савка О. І. Формування моделі міжнародно-правового регулювання приватної військової та охоронної діяльності. *Науковий вісник УжНУ. Серія Право*. Випуск 89. Частина 4. 2025. С. 206–217 DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.4.31>
14. Caparini M., Schreier F. *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies*. Geneva, 2005. 184 p.
15. David Shearer. *Private Armies and Military Intervention*. Routledge 2013. First published February 1998 by Oxford University Press for The International Institute for Strategic Studies.
16. Decree President of Islamic Republic of Afghanistan About Dissolution of Private Security Companies, 17 August 2010, № 62.
17. Human Rights Watch, *Hopes Betrayed: Trafficking of Women and Girls to Post-Conflict Bosnia and Herzegovina for Forced Prostitution*, (26 November 2002). URL: <https://www.hrw.org/report/2002/11/26/hopes-betrayed/trafficking-women-and-girls-post-conflict-bosnia-and-herzegovina>.
18. Karzai decree ousts private security firms URL: <http://www.washingtontimes.com/news/2010/aug/16/karzai-ousts-private-security-firms/?page=all>.
19. Prem B. The regulation of private military and security companies: Analyzing power in multi-stakeholder initiatives. *Contemporary Security Policy*. 2021. Vol. 42. No. 3. P. 345–370. DOI: 10.1080/13523260.2021.1897225

20. The Montreux Document on Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States Related to Operations of Private Military and Security Companies During Armed Conflict. URL: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0996.pdf
21. United States Diplomatic and Consular in Tehran, I.C.J. Reports 1980. URL: <https://www.icj-cij.org/case/64>
22. Verkuil Paul R. Outsourcing Sovereignty: Why Privatization of Government Functions Threatens Democracy and What We Can Do about It. Cambridge. 2007. 248 p.
23. Wojciech P. The Awakening of Private Military Companies. 2020. URL: <https://warsawinstitute.org/awakening-private-military-companies/> (дата звернення: 14.05.2025)
1949. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (accessed: 20.05.2025) [in Ukrainian].
7. Konventsia (IV) pro zakhyst naselennia pid chas viiny [Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War]. Geneva, August 12, 1949. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (accessed: 20.05.2025) [in Ukrainian].
8. Kokhan, G. L. (2020). Pravovi pytannia diialnosti pryvatnykh viiskovykh kompanii: mizhnarodnyi aspekt [Legal issues of private military companies: international aspect]. Scientific notes, P. 190–201. [in Ukrainian].
9. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski ta politychni prava, ukhvalenyi rezoliutsiieiu 2200 A (XXI) Heneralnoi Asamblei [International Covenant on Civil and Political Rights, adopted by General Assembly resolution 2200 A (XXI)] of December 16, 1966.
10. Nevzorov, I. L. (2017). Pryvatni viiskovi kompanii ta pravo: hostri pytannia, deiaki svitovi tendentsii normatyvnoho rehuliuвання [Private military companies and the law: pressing issues, some global trends in regulatory control]. Collection of scientific articles and abstracts of reports at the scientific and practical conference dedicated to the 100th anniversary of training law enforcement officers in Kharkiv (Kharkiv, November 25, 2017). Kharkiv, P. 212–214. [in Ukrainian].
11. Nevzorov, I. L., Khotenets, P. V. (2017). Pryvatni viiskovi kompanii ta pravo: hostri pytannia, deiaki svitovi tendentsii normatyvnoho rehuliuвання [Private Military Companies and the Law: Pressing Issues, Some Global Trends in Regulatory Framework]. Training of Law Enforcement Officers in Kharkiv (1917-2017). Kharkiv, P. 212–214. [in Ukrainian].
12. Savka, O. I. (2025). Rehuliuвання pryvatnoi viiskovoi ta okhoronnoi diialnosti: porivnialnyi analiz polityky mizhnarodnykh orhanizatsii i svitovykh derzhav [Regulation of private military and security activities: a comparative analysis of the policies of international organizations and world powers]. *Analytical and Comparative Law – electronic scientific professional publication of UzhNU*. No. 03. Part 3. Pp. 361–367. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.3.56> [in Ukrainian].
13. Savka, O. I. (2025). Formuvannia modeli mizhnarodno-pravovoho rehuliuвання pryvatnoi viiskovoi ta okhoronnoi diialnosti [Formation of a model of international legal regulation of private military and security activities]. *Scientific Bulletin of UzhNU. Law Series*. Issue 89. Part 4. Pp. 206–217 DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.4.3> [in Ukrainian].

REFERENCES:

1. Afrykanska khartiia pravamy liudyny i narodiv, 26 chervnia 1981 roku [African Charter on Human and Peoples' Rights], June 26, 1981.
2. Gorovenko, V., Tyutyunnik, V. (2013). Pryvatni voenni kompanii: mizhnarodnyi dosvid i mozhlyvi shliakhy yoho realizatsii v Ukraini [Private military companies: international experience and possible ways of its implementation in Ukraine]. *Science and Defense*, No. 3. P. 32–39. [in Ukrainian].
3. Gorovenko, V., Tyutyunnik, V. (2015). Pryvatni voenni kompanii: mizhnarodnyi dosvid i mozhlyvi shliakhy yoho realizatsii v Ukraini [Private military companies: international experience and possible ways of its implementation in Ukraine]. Ukrainian Military Pages. Retrieved from: <https://www.ukrmilitary.com/2015/11/privatemilitary-companies.html>. (accessed: 14.05.2025). [in Ukrainian].
4. Ivaschenko, O. Y., Bondar, D. A. (2023). Mizhnarodnyi dosvid diialnosti pryvatnykh viiskovykh kompanii u zbroinykh konfliktakh [International experience of private military companies in armed conflicts]. *Regional Studies*, P. 103–107. [in Ukrainian].
5. Kovalsky, O. V. (2019). Zaluchennia pryvatnykh viiskovykh ta okhoronnykh kompanii: problemy mizhnarodno-pravovoho rehuliuвання [Involvement of private military and security companies: problems of international legal regulation]. Trends in reforming the legal systems of Ukraine and other countries: legal, psychological, and sociocultural aspects: materials from the International Scientific Conference (Ternopil, November 5-6, 2019). Ternopil, P. 108–111. [in Ukrainian].
6. Konventsia (III) pro povodzhennia z viiskovopolonennymy [Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War]. Geneva, August 12,

14. Verkuil Paul R. (2007). *Outsourcing Sovereignty: Why Privatization of Government Functions Threatens Democracy and What We Can Do about It*. Cambridge. 248 p.
15. Wojciech, P. (2020). *The Awakening of Private Military Companies*. Retrieved from: <https://warsawinstitute.org/awakening-private-military-companies/> (accessed: 14.05.2025)
16. Caparini, M., Schreier, F. (2005). *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies*. Geneva, 184 p.
17. Prem, B. (2021). The regulation of private military and security companies: Analyzing power in multi-stakeholder initiatives. *Contemporary Security Policy*. Vol. 42. No. 3. P. 345–370. DOI: 10.1080/13523260.2021.1897225
18. David Shearer. *Private Armies and Military Intervention*. Routledge 2013. First published February 1998 by Oxford University Press for The International Institute for Strategic Studies.
19. United States Diplomatic and Consular in Tehran, I.C.J. Reports 1980. Retrieved from: <https://www.icj-cij.org/case/64>
20. Karzai decree ousts private security firms. Retrieved from: <http://www.washingtontimes.com/news/2010/aug/16/karzai-ousts-private-security-firms/?page=all>.
21. Decree President of Islamic Republic of Afghanistan About Dissolution of Private Security Companies, 17 August 2010, № 62.
22. Human Rights Watch, *Hopes Betrayed: Trafficking of Women and Girls to Post-Conflict Bosnia and Herzegovina for Forced Prostitution*, (26 November 2002). Retrieved from: <https://www.hrw.org/report/2002/11/26/hopes-betrayed/trafficking-women-and-girls-post-conflict-bosnia-and-herzegovina>
23. The Montreux Document on Pertinent International Legal Obligations and Good Practices for States Related to Operations of Private Military and Security Companies During Armed Conflict. Retrieved from: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0996.pdf

Дата надходження статті: 25.09.2025

Дата прийняття статті: 15.10.2025

Опубліковано: 04.12.2025

УДК 347

DOI [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-3\(35\)-16-20](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-3(35)-16-20)**Стрельбицька Лілія Миколаївна,**

доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, професор кафедри цивільно-правових відносин Національної академії Служби безпеки України, вул. Михайла Мксимовича, 22, м. Київ, 03022; lliiastrel@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-2339-9088>

Заросило Володимир Олексійович,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039; <https://orcid.org/0000-0001-6935-5449>

Присташ Степан Степанович,

аспірант відділу аспірантури і докторантури Національної академії Служби безпеки України, вул. М. Максимовича, 22, Київ, Україна, 03022; prystash2014@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0000-6239-9254>

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ЗОЛOTOВАЛЮТНИМИ РЕЗЕРВАМИ УКРАЇНИ І ВИКОРИСТАННЯ OSINT

Анотація. У статті досліджуються ключові аспекти правового регулювання віртуальних активів в Україні на перетині площин приватного і публічного права. Автори наукової розвідки акцентують увагу на сучасних викликах, пов'язаних із розширенням сфери використання віртуальних активів, зокрема в контексті законодавчої ініціативи щодо включення їх до складу золотовалютних резервів держави. Поштовхом для здійснення дослідження та вивчення перспектив визнання віртуальних активів елементом національної фінансової системи України стало оприлюднення інформації про створення національного резерву біткоїна у США. Розвідка окреслює проблематику інтеграції віртуальних активів у правове поле публічного управління, враховуючи те, що віртуальні активи вже мають чіткий правовий статус у межах цивільного законодавства (приватного права). Автори дослідження звертаються до аналізу приватно-правової природи віртуальних активів, які наразі у вітчизняному законодавстві визнаються цифровими речами, а також співставляють специфічні ознаки віртуальних активів з визначальними для міжнародних резервів критеріями. Особливу увагу приділено оцінці їх ліквідності, захищеності та ризиковості з урахуванням вимог, що пред'являються до золотовалютних резервів. За результатами розвідки визначено, що хоча цифрові активи є перспективним об'єктом для державних фінансів, їх виведення в площину публічного права потребує ретельного правового опрацювання і формування нового нормативного підходу.

Ключові слова: віртуальні активи, цифрова річ, приватне право, цивільне законодавство, публічне право, OSINT, золотовалютний резерв.

Strelbytska Lilia Mykolaivna,

Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine, Professor at the Department of Civil Legal Relations of the National Academy of the Security Service of Ukraine, 22, Mykhaylo Mksymovicha Str., Kyiv, Ukraine, 03022; lliiastrel@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-2339-9088>

Zarosylo Volodymyr Oleksiyovych,

Doctor of Law, Professor, The Head of the Department of Law Enforcement and Anti-corruption Activities Educational and Scientific Institute of Law named after Volodymyr Veliky of the Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str., Kyiv, 03039; <https://orcid.org/0000-0001-6935-5449>

Prystash Stepan Stepanovich,

Postgraduate Student at the Department of Postgraduate and Doctoral Studies National Academy of the Security Service of Ukraine, 22, Mykhaylo Mksymovycha Str., Kyiv, Ukraine, 03022; prystash2014@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0000-6239-9254>

ON THE ISSUE OF RECOGNIZING VIRTUAL ASSETS AS FOREIGN EXCHANGE RESERVES OF UKRAINE

Abstract. *The article explores key aspects of the legal regulation of virtual assets in Ukraine at the intersection of private and public law. The authors focuses on the contemporary challenges associated with the expanding use of virtual assets, particularly in the context of legislative initiatives aimed at including them in the state's foreign exchange reserves. The impetus for this research and the examination of prospects for recognizing virtual assets as a component of Ukraine's national financial system was the announcement of the creation of a national Bitcoin reserve in the United States. The study outlines the issues surrounding the integration of virtual assets into the legal framework of public governance, considering that virtual assets already have a clear legal status under civil legislation (private law). The authors analyzes the private-law nature of virtual assets, which are currently recognized in national legislation as digital things, and compares their specific characteristics with the key criteria for international reserves. Special attention is given to evaluating their liquidity, security, and risk levels in light of the requirements for foreign exchange reserves. The study concludes that although digital assets are a promising object for public finance, their transition into the realm of public law requires thorough legal elaboration and the development of a new regulatory approach.*

Key words: *virtual assets, digital thing, private law, civil legislation, public law, foreign exchange reserve.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Попри щоденні виклики, з якими Україна вимушена стикатися в умовах повномасштабного вторгнення росії, країна є піонером у багатьох сферах, що забезпечують комфортне та врегульоване життя свого населення. Постійно утримуючи планку першості серед інших цифрових держав, виконавча та законодавча гілки влади максимально швидко адаптують вітчизняне законодавство до запитів та потреб суспільства.

Це, зокрема, стосується законодавства у сфері обігу віртуальних активів, що має на меті правове регулювання їх обігу та захист учасників ринку віртуальних активів від правопорушень, що посягають на їх права.

Попри те, що віртуальні активи в Україні є суб'єктами цивільного права, фактична сфера їх використання розширює правові горизонти їх обігу. До прикладу, за ініціативи Президента України з початком повномасштабного вторгнення було засновано благодійну фандрейзингову платформу «United 24», яка надавала можливість вносити благодійні внески на користь держави України в тому числі й у формі віртуальних активів.

Останні законодавчі ініціативи покликані ввести у правове поле й інші можливості використання віртуальних активів державою. Зокрема, нещодавно на розгляд Верховної Ради України було подано законопроект щодо внесення

віртуальних активів до переліку міжнародних (золотовалютних) резервів України. Цей крок є досить прогресивним, проте відкриває площину для дискусій у правовому полі стосовно того, як вплине на можливості використання віртуальних активів його обіг в умовах публічного права та якими будуть ключові обмеження, з якими зіштовхнеться ця цифрова річ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Питання функціонування віртуальних активів у цивільно-правовій площині привертає все більше уваги вітчизняних правознавців. Поки поняття «віртуальний актив» не закріпилося в українському законодавстві, студії на цю тему балансували між аналізом властивостей віртуальних активів у правовому полі та їх технічних характеристик (зокрема праця Ю. Когути «Технології блокчейн та криптовалюта. Ризики та кібербезпека»). Згодом, після напрацювання певного понятійного апарату та його закріплення в окремих нормативно-правових актах цивільного права, фокус уваги українських дослідників змістився на вивчення природи віртуальних активів та специфіки правових відносин, предметом яких вони виступають, що, головним чином, зустрічаємо у публікаціях К. Некіт, В. Яроцького, С. Грицяя, О. Починка та багатьох інших науковців.

Проте з кожним днем можливості застосування віртуальних активів зростають, а тому розширюються і горизонти теоретичного вивчення їх практичного використання у різних сферах. Що більш важливо – такі дослідження дедалі частіше потребують мультидисциплінарного підходу.

Формулювання цілей статті. Метою пропонованого дослідження є виокремлення проблемних питань та перспектив використання віртуальних активів на перетині двох юридичних площин: приватного та публічного права.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У березні 2025 р. Президент США Д. Трамп підписав указ про створення національного резерву біткоїна та інших криптовалют. Указ передбачає, що федеральні агенства розроблять «бюджетно-нейтральні» стратегії купівлі криптовалют, і ці активи стануть «цифровим Форт-Ноксом» (прим. Форт-Нокс – фортеця у штаті Кентуккі, де, окрім США, зберігають свої золотовалютні запаси ще 60 країн світу) Сполучених Штатів [7].

Невдовзі, у червні 2025 р. українські законодавці запропонували внести зміни до Закону України «Про Національний банк України» (законопроект № 13356), аби додати віртуальні активи до переліку міжнародно визнаних резервних активів, що можуть включатися до золотовалютного резерву, і, відповідно, розширити перелік способів його поповнення шляхом купівлі віртуальних активів, отриманням доходів у віртуальних активах, а також залучення НБУ віртуальних активів від міжнародних фінансових організацій, центральних банків іноземних держав та інших кредиторів [5].

Слід зауважити, що відповідно до пункту 6 чинного Положення «Про політику управління міжнародними (золотовалютними) резервами України, міжнародні резерви складають монетарне золото; СПЗ; резервна позиція в МВФ; іноземна валюта у вигляді банкнот і монет або кошти на рахунках за кордоном; цінні папери (крім акцій), що оплачуються в резервній валюті; будь-які інші міжнародно визнані резервні активи за умови забезпечення їх надійності та ліквідності [3].

Наразі законопроект опрацьовується в комітеті, проте коментуючи згадану законодавчу ініціативу, С. Ніколайчук, перший заступник голови НБУ, зазначив, що включення віртуальних активів до міжнародних резервів є передчасним рішенням, оскільки «переважна більшість криптовалют залишається високоризиковим активом, тоді як ключовим принципом управління міжнародними резервами є безпечність» [1].

Окрім цього, аналізуючи міжнародний досвід, посадовець, зокрема, зазначає, що «Європейський центральний банк має досить чітку позицію – він вважає неприпустимим включення криптоактивів до резервів центробанків країн ЄС», підкреслюючи, що резерви повинні бути «ліквідними, безпечними та захищеними» [1].

Безумовно, наразі законодавство у сфері віртуальних активів в Україні перебуває на етапі становлення, а профільний Закон ще не набув чинності. Проте реалії розвитку і становлення ринку віртуальних активів в Україні дозволяють спростувати тезу про те, що віртуальні активи не відповідають критеріям захисту та безпеки. Віртуальні активи є безпечними та захищеними за своєю природою, оскільки саме технологія блокчейн, що лежить в основі утворення більшості віртуальних активів, гарантує високий ступінь захисту персональних даних, а вітчизняна судова практика останніх років демонструє те, що навіть у випадку скоєння правопорушень у сфері обігу віртуальних активів, правоохоронній системі все частіше вдається вибудувати механізми щодо притягнення правопорушників до відповідальності.

Нещодавні зміни, внесені до Цивільного кодексу України дають нам можливість розглядати віртуальний актив як цифрову річ – благо, що має майнову цінність і створюється та існує виключно у цифровому середовищі [8]. Таким чином, віртуальний актив став повноцінним об'єктом цивільно-правових відносин, що є маркером, за винятком деяких обмежень, його ліквідності.

З точки зору цивільного права, віртуальні активи можуть виступати предметом майнових договорів, відповідно ліквідність віртуальних активів виявляється у можливості їх обміну на інші віртуальні активи або валютні цінності [2].

Звернемось й до інших специфічних ознак, якими наділені віртуальні активи, як складова цифрових речей. Правознавець Є. Савченко окреслює основні з них, зокрема: нематеріальність, стійкість і визначеність (цифрові речі як сукупність даних мають стійкий незмінюваний характер); економічна цінність (цифрові речі мають комерційну цінність, яка визначається попитом на них); відчужуваність; виключність (можливість контролю в певний момент часу лише однією особою – не беручи до уваги в цьому випадку провайдерів та операторів платформ, на яких розташовані такі об'єкти); неможливість або обмежена можливість копіювання; абсолютний характер (найповніша влада стосовно таких речей зосереджена в руках їх власника, який може усунути від посягань на них усіх тре-

тих осіб і створювати в рамках належного йому права власності більш вузькі права); можливість знищення [6, с. 147].

Оскільки віртуальний актив є об'єктом цивільного (приватного) права, важливо розглянути правові наслідки та специфіку правових відносин, що можуть виникнути у результаті накладених спеціальним публічно-правовим режимом обмежень.

Відповідно до статті 6 Закону України «Про віртуальні активи», право власності на віртуальний актив включає право володіти, користуватися та розпоряджатися ним на свій розсуд, якщо це не суперечить закону, зокрема шляхом передачі права власності на віртуальний актив [2].

Проте ліквідність віртуальних активів та право їх вільного відчуження, що передбачаються Законом «Про віртуальні активи», у випадку функціонування у правовому режимі золотовалютних резервів України підпадають під обтяження спеціального правового режиму.

Зокрема, власник віртуального активу у такому правовому режимі – держава в особі Національного банку України, – буде фактично обмежений у праві вільного відчуження та набуття права власності на віртуальні активи, оскільки, система управління ризиками, передбачена Положенням «Про політику управління міжнародними (золотовалютними) резервами України», окреслює перелік основних резервних валют та встановлення лімітів відкритих валютних позицій Національного банку, а також визначає перелік прийнятних фінансових інструментів, що відповідають критеріям захищеності та ліквідності [3].

Повертаючись до питання ліквідності, відповідно до Положення «Про політику управління міжнародними (золотовалютними) резервами України», міжнародні резерви повинні бути захищеними, швидко реалізованими та мінімально ризиковими [3]. Таким чином, напрацювання механізмів інвестування Національного банку України у віртуальні активи полягатиме у пошуку існуючих віртуальних активів та їх аналізі на предмет волатильності. Це становить одну із ключових відмінностей в контексті розгляду віртуальних активів як об'єкта приватного права, де суб'єкт має можливість використовувати їх з метою примноження власного капіталу і отримання прибутку, інвестицій тощо. Якщо віртуальні активи почнуть працювати у правовому режимі золотовалютних резервів, покликаних перш за все слугувати механізмом макроекономічної стабільності і фінансової безпеки України, комерційну можливість їх використання буде обмежено.

Окрім цього, у статті 48 Закону України «Про Національний банк України» законодавець чітко окреслив й заборони щодо використання золотовалютних резервів. Зокрема, використання міжнародних резервів не допускається для надання кредитів, гарантій та інших зобов'язань резидентам; надання гарантій нерезидентам, крім використання їх для забезпечення виконання зобов'язань за власними операціями Національного банку; забезпечення виконання зобов'язань за операціями третіх осіб [4].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Таким чином, після внесення змін до Цивільного кодексу України в частині, що дозволяє розглядати віртуальний актив цифровою річчю, віртуальний актив став повноцінним суб'єктом приватно-правових відносин. Наразі законодавець дозволяє володіти, користуватися та розпоряджатися віртуальними активами у будь-який спосіб, що дозволений вітчизняним законодавством, тобто забезпечується вільний їх обіг. Проте, як бачимо, у випадку виходу віртуальних активів у площину публічного права за рахунок їх визначення золотовалютним резервом, їх обіг буде обмеженим, оскільки об'єкт таких правовідносин – держава в особі Національного банку України не матиме можливості вільно набувати права власності та відчужувати віртуальні активи.

Перспективним напрямком дослідження окресленого питання є його порівняльний аналіз у розрізі європейського законодавства у сфері обігу віртуальних активів, враховуючи євроінтеграційний рух України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ми інвестиційних порад не даємо. Крім того, що варто довіряти політиці НБУ і національній валюті – Ніколайчук. *Interfax*, 2025. URL: <https://interfax.com.ua/news/interview/1101271.html> (дата доступу: 05.09.2025)
2. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 р. № 2047-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 05.09.2025).
3. Про затвердження Положення про політику управління міжнародними (золотовалютними) резервами України : Рішення Правління Національного банку України від 26.04.2018 р. №229-рш. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr229500-18#Text> (дата доступу: 05.09.2025)
4. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. №679-XIV. Дата оновлення: 28.08.2025 р. Відомості Верховної Ради України, 1999. № 29, Ст. 238.

5. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Національний банк України» щодо включення віртуальних активів до золотовалютних резервів України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56556> (дата доступу: 05.09.2025)
6. Савченко Є. Віртуальні активи: нематеріальні блага чи окремі об'єкти цивільних прав? *Юридичний вісник*, 2023. № 6. С. 301–310. URL: <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2023.37>
7. Трамп підписав указ про створення крипторезерву США. *Фінансовий клуб*, 2025. URL: <https://finclub.net/news/tramp-pidpysav-ukaz-pro-stvorennia-kryptorezervu-ssha.html> (дата доступу: 05.09.2025)
8. Цивільний кодекс України : Закон України від 10.01.2025 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356

REFERENCES:

1. Nikolaichuk, S. (2025). My investytsiinykh porad ne daiemo. Krim toho, shcho varto doviriaty politytsi NBU i natsionalnii valiuti – Nikolaichuk [We do not provide investment advice. Except that it is worth trusting the NBU's policy and the national currency – Nikolaichuk]. *Interfax – Interfax*. Retrieved from: <https://interfax.com.ua/news/interview/1101271.html> [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2022). Zakon Ukrainy Pro virtualni aktyvy : vid 17.02.2022 roku № 2047-IX [Law of Ukraine on Virtual Assets from February 17 2022, № 2047-IX]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> [in Ukrainian].
3. National Bank of Ukraine (2018). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro polityku upravlinnia mizhnarodnymi (zolotovaliutnymi) rezervamy Ukrainy : Rishennia Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 26.04.2018 r. № 229-rsh [On approval of the Regulation on the policy of managing Ukraine's in-

- ternational (foreign exchange) reserves: Decision of the Board of the National Bank of Ukraine from April 26, 2018 № 229-rsh]. *Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr229500-18#Text> [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine (1999). Pro Natsionalnyi bank Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 20.05.1999 r. № 679-XIV [On the National Bank of Ukraine: Law of Ukraine of May 20, 1999 № 679-XIV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [in Ukrainian].
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2025). Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro Natsionalnyi bank Ukrainy» shchodo vkluchennia virtualnykh aktyviv do zolotovaliutnykh rezerviv Ukrainy [Draft law on amendments to the Law of Ukraine «On the National Bank of Ukraine» regarding the inclusion of virtual assets into Ukraine's foreign exchange reserves]. Retrieved from: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56556> [in Ukrainian].
6. Savchenko, Ye. (2023). Virtualni aktyvy: nematerialni blaha chy okremi obiekty tsyvilnykh prav? [Virtual assets: intangible goods or distinct objects of civil rights?]. *Yurydychnyy visnyk – Law Herald*, 301-310. Retrieved from: <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2023.37> [in Ukrainian].
7. Tramp pidpysav ukaz pro stvorennia kryptorezervu SShA [Trump signed an executive order creating a U.S. crypto reserve]. *Finansovyi klub*, 2025. Retrieved from: <https://finclub.net/news/tramp-pidpysav-ukaz-pro-stvorennia-kryptorezervu-ssha.html> [in Ukrainian].
8. Verkhovna Rada of Ukraine (2003). Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 10.01.2025 r. № 435-IV [Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine of January 10, 2025 № 435-IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 25.09.2025

Дата прийняття статті: 15.10.2025

Опубліковано: 04.12.2025

УДК 341.9DOI [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-3\(35\)-21-26](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-3(35)-21-26)**Чорнолуцький Руслан Васильович,**

доктор юридичних наук, професор кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039; jurcomm77@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-7672-0739>

Талах Анатолій Миколайович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії держави і права та конституційного права ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039; anatoliy_talakh@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-9517-0920>

Меджбель Валентина Іванівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039; v1401@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0001-8458-5808>; Scopus ID: 59009862600

Савка Олександр Іванович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039; savka30@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-1723-3412>

Вишневський Ян,

професор, Академія соціальної та медіакультури в Торуні, вул. Св. Юзефа, 23/35, м. Торунь, Польща; <https://orcid.org/0000-0002-2385-5867>

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ДЕРЖАВИ У МІЖНАРОДНИХ ПРИВАТНОПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Анотація. У статті здійснено комплексне дослідження правосуб'єктності держави у міжнародних приватноправових відносинах, акцентовано увагу на теоретичних і практичних проблемах реалізації цього інституту в умовах глибоких трансформацій міжнародного правопорядку та збройної агресії Російської Федерації проти України. Автор розкриває подвійний характер правосуб'єктності держави, яка одночасно виступає носієм публічної влади та суб'єктом цивільних правовідносин. Зазначено, що правосуб'єктність держави у сфері міжнародного приватного права охоплює здатність вступати у договірні, майнові, процесуальні відносини, набувати й реалізовувати цивільні права, а також нести юридичну відповідальність нарівні з приватними особами.

Особлива увага приділена питанню юрисдикційного імунітету держави. Показано, що абсолютний характер імунітету поступово замінюється функціональним підходом, який визнає можливість обмеження імунітету у справах, пов'язаних із господарською діяльністю або порушенням прав людини. Така тенденція відображає прагнення до справедливого балансу між принципом суверенітету та ефективністю правового захисту приватних осіб. У статті наголошено, що для України ця проблема набула надзвичайної актуальності, адже війна поставила питання не лише про притягнення держави-агресора до відповідальності, а й про захист самої України як суб'єкта міжнародного приватного права у численних судових і арбітражних справах.

Проаналізовано сучасні приклади обмеження державного імунітету в українській судовій практиці, зокрема щодо розгляду позовів проти Російської Федерації про відшкодування шкоди, заподіяної актами агресії. Підкреслено, що такі рішення формують новий підхід до співвідношення міжнародного та національного права, закладають основу для майбутнього міжнародного компенсаційного меха-

нізму. Розкрито також проблематику участі держави у комерційних угодах, зовнішньоекономічних контрактах і міжнародних арбітражах, питання визнання і виконання іноземних судових рішень, колізійного регулювання майнових прав держави.

Особливо актуальним для України є питання правового режиму державної власності за кордоном та її захисту в умовах санкцій. Замороження активів іноземних держав і використання таких активів для відшкодування збитків постраждалим від агресії відкривають нові виміри взаємодії між міжнародним публічним і приватним правом. Автор робить висновок, що для сучасної України правосуб'єктність держави у приватноправовій сфері є не лише юридичною категорією, а й практичним інструментом відновлення справедливості, захисту національних інтересів і реалізації політики правової відповідальності агресора.

Наголошено на необхідності кодифікації законодавства України у сфері міжнародного приватного права з урахуванням нових реалій воєнного часу, розроблення спеціальних процедур участі держави у судових процесах, вдосконалення системи правового представництва інтересів України за кордоном, а також імплементації положень Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 року. Розвиток доктрини державної правосуб'єктності розглядається як важлива складова формування правової архітектури повоєнного міжнародного правопорядку.

Ключові слова: правосуб'єктність держави, міжнародне приватне право, юрисдикційний імунітет, суверенітет, комерційна діяльність держави, міжнародна відповідальність, санкції, Україна.

Chornolutskyi Ruslan Vasylovych,

Doctor of Law, Professor at the Department of Civil Law and International Law Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str, Kyiv, 03039; jurcomm77@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-7672-0739>

Talakh Anatolii Nikolaevich,

Candidate of Law, Associate Professor at the Department of Theory of State and Law and Constitutional Law Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str, Kyiv, 03039; anatoliy_talakh@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-9517-0920>

Medzhbel Valentyna Ivanivna,

Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Civil Law and International Law Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str, Kyiv, 03039; v1401@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0001-8458-5808>; Scopus ID: 59009862600

Savka Oleksandr Ivanovych,

PhD in Law, Associate Professor at the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities Educational and Scientific Institute of Law named after Volodymyr Veliky of the Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str, Kyiv, 03039; savka30@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-1723-3412>

Vyshnevskyi Yan,

Professor, University of Social and Media Culture in Toruń, 23/35, Yuzefa St, Toruń, Poland; <https://orcid.org/0000-0002-2385-5867>

THE LEGAL PERSONALITY OF THE STATE IN PRIVATE INTERNATIONAL LAW: CONTEMPORARY CHALLENGES FOR UKRAINE

Abstract. The article provides a comprehensive study of the legal personality of the state in private international law, focusing on theoretical and practical issues of its implementation under the conditions of profound transformation of the international legal order and the ongoing armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. The author emphasizes the dual nature of state legal personality, which simultaneously combines the functions of a public authority and a participant in civil legal relations. It is noted that the legal personality of the state in private international law encompasses its capacity to enter into contractual, property, and procedural relations, to acquire and exercise civil rights, and to bear legal responsibility on an equal footing with private entities.

Particular attention is devoted to the issue of jurisdictional immunity of states. The article demonstrates that the traditional concept of absolute immunity has gradually evolved into a functional approach, recognizing

the possibility of limiting state immunity in cases related to commercial activities or human rights violations. This trend reflects the search for a fair balance between the principle of sovereignty and the effective protection of private parties. For Ukraine, this issue has acquired exceptional importance, as the war has raised the question not only of holding the aggressor state accountable but also of protecting Ukraine itself as a subject of private international law in numerous judicial and arbitration proceedings.

The article analyzes recent examples of limiting state immunity in Ukrainian judicial practice, particularly in cases against the Russian Federation for damages caused by acts of aggression. Such decisions mark the formation of a new approach to the relationship between international and national law, laying the foundation for a future international compensation mechanism. The paper also explores the participation of the state in commercial transactions, foreign economic contracts, and international arbitrations, as well as issues concerning the recognition and enforcement of foreign judgments and the conflict-of-law regulation of state property rights.

The article highlights the growing relevance of the legal regime of state property abroad and its protection under sanctions. The freezing of assets belonging to foreign states and the potential use of such assets to compensate victims of aggression open new dimensions of interaction between international public and private law. The author concludes that, for modern Ukraine, the legal personality of the state in the sphere of private law is not merely a legal category but also a practical instrument for restoring justice, protecting national interests, and implementing the policy of legal accountability of the aggressor.

It is emphasized that Ukraine must codify its legislation on private international law in light of wartime realities, develop specific procedures for the state's participation in judicial proceedings, improve the system of legal representation of Ukraine abroad, and implement the provisions of the 2004 UN Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property. The evolution of the doctrine of state legal personality is viewed as an essential component of shaping the legal architecture of the postwar international order.

Key words: legal personality of the state, private international law, jurisdictional immunity, sovereignty, commercial activity of the state, international responsibility, sanctions, Ukraine.

Постановка проблеми. Із розвитком глобалізаційних процесів та активним залученням держав до приватноправових відносин, межа між публічною та приватною сферами дедалі більше розмивається. Сучасні держави укладають комерційні контракти, виступають засновниками підприємств, учасниками інвестиційних проєктів, стороною у судових та арбітражних процесах. У цих умовах постає питання: якою мірою держава може бути рівноправним учасником приватних відносин, не втрачаючи при цьому атрибутів свого суверенітету? Для України, яка перебуває в умовах воєнного стану, проблема правосуб'єктності держави набуває особливого значення. Вона безпосередньо пов'язана з можливістю стягнення репарацій, визнання іноземних судових рішень, захистом державних активів за кордоном та реалізацією принципів справедливості в міжнародному правопорядку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади правосуб'єктності держави досліджували у своїх працях І. Лукашук, В. Денисов, Г. Шварценбергер. В українській науці міжнародного приватного права значний внесок зробили також С. Гриценко, І. Кресіна, О. Белов. Проте більшість робіт базувалася на передвоєнних реаліях і не враховує нових викликів, пов'язаних із війною, санкціями, конфіскацією активів та створенням міжнародного компенсаційного механізму для України. Це зумовлює потребу

у новому доктринальному переосмисленні державної правосуб'єктності.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є комплексне з'ясування змісту правосуб'єктності держави у міжнародних приватноправових відносинах, визначення її сучасних тенденцій і проблем реалізації у контексті війни та післявоєнного відновлення України.

Основними завданнями є: – визначити сутність і структуру правосуб'єктності держави у сфері міжнародного приватного права; – проаналізувати тенденції обмеження юрисдикційного імунітету; – виявити проблеми участі держави України у договірних, судових та арбітражних процесах; оцінити наслідки санкційної політики для правового режиму державної власності; – розробити пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства та узгодження його з міжнародними стандартами.

Виклад основного матеріалу. Правосуб'єктність держави у міжнародному приватному праві є складною і багатовимірною категорією, яка поєднує в собі як елементи публічного суверенітету, так і властивості приватноправового статусу. Вона відображає здатність держави виступати учасником цивільних, торговельних, майнових чи процесуальних відносин, що мають транскордонний характер [1, с. 57]. На відміну від міжнародного публічного права, де держава є первинним суб'єктом, у міжнародному приватному праві вона

набуває ознак рівноправного учасника, який діє за правилами, спільними для всіх сторін правовідносин. Такий підхід дозволяє розглядати державу не лише як носія владних повноважень, а й як суб'єкта, здатного вступати у зобов'язання, нести цивільно-правову відповідальність та захищати свої права в судовому порядку.

Правосуб'єктність держави передбачає наявність у неї правоздатності, дієздатності та деліктоздатності, які проявляються у здатності мати цивільні права й обов'язки, самостійно їх реалізовувати та відповідати за свої дії. Особливість полягає в тому, що волевиявлення держави завжди формується через її органи, уповноважені на представництво від імені держави у приватноправових відносинах. На думку Чубарева В.Л., держава є юридичною особою публічного права, яка може укласти договори, виступати стороною в судових чи арбітражних процесах, а також здійснювати майнові операції в межах міжнародного правового поля [2, с. 104]. В українському законодавстві така здатність закріплена у Цивільному кодексі України, де прямо зазначено, що держава може брати участь у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками [3; 4, с. 17]. Цей підхід узгоджується з європейськими принципами верховенства права, юридичної визначеності та рівності сторін.

Водночас правосуб'єктність держави не є абсолютною і має певні межі, зумовлені принципом державного імунітету. Тривалий час у міжнародному праві панувала доктрина абсолютного імунітету, відповідно до якої держава не могла бути притягнута до юрисдикції судів іншої держави без своєї згоди [5, с. 137]. Такий підхід базувався на ідеї рівності суверенів і взаємної поваги до незалежності держав. Проте з розвитком міжнародної торгівлі, фінансових ринків і комерційної діяльності урядів така концепція стала суперечити практичним реаліям. Держава дедалі частіше виступала учасником договірних відносин, комерційних угод чи арбітражних спорів, а отже, постала необхідність обмеження її імунітету у випадках, коли вона діє не як носій влади, а як звичайний суб'єкт господарського обігу [6, с. 223].

Поступовий перехід до теорії обмеженого (функціонального) імунітету, який нині є загальновизнаним у міжнародному праві, став результатом еволюції поглядів на роль держави у приватноправових відносинах. Згідно з цією доктриною, держава зберігає імунітет лише щодо актів, пов'язаних із здійсненням її суверенних функцій (*acta jure imperii*), але не має його у випадках комерційної діяльності чи участі в цивільно-правових угодах (*acta jure gestionis*)

[7, с. 123]. Цей підхід закріплений у Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їхньої власності 2004 року, положення якої мають універсальний характер і стали орієнтиром для національних законодавств та судових практик [8]. Для України особливого значення набуває питання застосування цього принципу у зв'язку з воєнною агресією Російської Федерації. Рішення українських судів, що визнають можливість розгляду позовів проти держави-агресора без її згоди, стали важливим кроком до формування нової моделі правосуб'єктності держави у воєнний і поствоєнний періоди. Така практика фактично утверджує концепцію вибіркового імунітету, згідно з якою держава не може посилатися на свій суверенітет для уникнення відповідальності за грубі порушення міжнародного права.

Сутність правосуб'єктності держави також проявляється у її здатності брати участь у цивільно-правових угодах, інвестиційних проєктах, операціях з майном і в арбітражних процесах. У зовнішньоекономічній діяльності держава може виступати як контрагент, гарант чи інвестор, а також як суб'єкт, що залучає міжнародні фінансові ресурси для розвитку економіки. Важливо, що в цих випадках держава діє не на засадах влади, а на основі принципів рівності, свободи договору і добросовісності. Відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право» 2005 року, участь держави в таких правовідносинах відбувається на умовах рівноправності сторін, а посилення на державний суверенітет не може бути використане як підстава для невиконання зобов'язань [9]. Така позиція відображає прагнення України до гармонізації свого правопорядку з європейським і забезпечення передбачуваності правозастосування у міжнародних економічних відносинах.

В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває питання правового режиму державного майна за кордоном. З одного боку, йдеться про необхідність захисту українських активів від неправомірних посягань, з іншого — про правові механізми використання заморожених активів держави-агресора для компенсації шкоди, заподіяної війною [10, с. 154]. Імунітет державної власності, який раніше мав абсолютний характер, сьогодні дедалі частіше тлумачиться у функціональному контексті, що відкриває можливість для його обмеження у випадках комерційного чи неправомірного використання майна. Це створює нові правові інструменти для притягнення держав-агресорів до відповідальності через цивільно-правові механізми. Однак для ефективної реалізації цих рішень необхідно вдосконалити

національні процедури арешту, конфіскації та реалізації іноземного державного майна, забезпечивши при цьому судовий контроль і відповідність міжнародним стандартам захисту прав власності.

Сучасний етап розвитку міжнародного приватного права свідчить про формування нового розуміння правосуб'єктності держави – як активного, відповідального та правозобов'язаного учасника приватноправових відносин. Для України це має подвійне значення [11, с. 278]. По-перше, воно дозволяє забезпечити ефективний захист інтересів держави у міжнародних економічних і судових процесах. По-друге, створює правові підстави для притягнення іноземних держав до відповідальності за завдані збитки та порушення прав людини. У цьому контексті правосуб'єктність держави стає не лише юридичною категорією, а й важливим інструментом міжнародного правосуддя, який сприяє відновленню справедливості й утвердженню верховенства права у глобальному масштабі.

Таким чином, сучасна правосуб'єктність держави в міжнародному приватному праві – це прояв її правової зрілості, демократичної культури й відповідальності перед міжнародним співтовариством. Україна, проходячи складний шлях війни й відновлення, має всі підстави стати прикладом нового підходу до участі держави у міжнародних приватноправових відносинах, який ґрунтується не лише на суверенітеті, а й на принципах справедливості, взаємної поваги та відповідальності за власні дії.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що інститут правосуб'єктності держави у міжнародному приватному праві є однією з найскладніших і водночас найдинамічніших категорій сучасної юридичної науки. Він поєднує публічно-правову природу держави як носія суверенітету з приватноправовими характеристиками суб'єкта цивільних відносин, який може виступати стороною у договорах, власником майна, учасником судових і арбітражних процесів. Така подвійність зумовлює потребу у чіткому нормативному розмежуванні сфер, де держава діє як публічний суб'єкт, і де – як рівноправний учасник приватноправових відносин.

Сучасний розвиток міжнародного правопорядку, а особливо воєнна агресія Російської Федерації проти України, актуалізували питання переосмислення традиційних підходів до юрисдикційного імунітету держави. Відхід від концепції абсолютного імунітету та утвердження функціонального підходу, що допускає судовий розгляд справ проти держав у комерційних і деліктних справах, став закономірним результатом

еволюції міжнародного права в напрямі посилення гарантій прав людини й принципу справедливості. Для України це означає можливість утвердження власної практики обмеження імунітету держави-агресора у справах про відшкодування збитків, заподіяних актами агресії, та формування міжнародного прецеденту, який у перспективі може стати основою для механізму компенсацій.

Водночас правосуб'єктність держави в міжнародному приватному праві не може розглядатися виключно через призму судового імунітету. Вона охоплює цілий спектр відносин – від участі держави у зовнішньоекономічних і інвестиційних угодах до питань відповідальності за порушення договірних зобов'язань чи шкоду, заподіяну приватним суб'єктам. В умовах глобальної економіки держава дедалі частіше виступає не лише регулятором, а й безпосереднім учасником міжнародного ринку, що вимагає застосування до неї правил чесної конкуренції, належного виконання зобов'язань і забезпечення ефективного судового захисту.

Не менш важливим є аспект захисту державного майна за кордоном, особливо в контексті санкційної політики. Питання замороження активів іноземних держав і можливості їхнього використання для відшкодування збитків відкривають нові напрями синтезу міжнародного публічного та приватного права. У цьому аспекті держава України має розробити власну доктрину «цільового використання активів агресора» як форми реалізації права на справедливую компенсацію, спираючись на принципи міжнародної відповідальності держав і практику міжнародних судів.

Подальший розвиток інституту правосуб'єктності держави вимагає удосконалення національного законодавства, насамперед Закону України «Про міжнародне приватне право», а також прийняття спеціального акта про участь держави у цивільних і комерційних правовідносинах. Необхідно закріпити процесуальні гарантії участі України у закордонних судових процесах, створити централізований механізм представництва державних інтересів, у тому числі через дипломатичні установи та спеціалізовані юридичні служби.

Важливою складовою реформування є інтеграція міжнародних стандартів, зокрема положень Конвенції ООН 2004 року про юрисдикційні імунітети держав та їхньої власності, яка має стати частиною українського правопорядку. Її імплементація сприятиме передбачуваності судової практики, зміцненню міжнародної довіри до України як правової держави та забезпеченню взаємного визнання судових рішень.

Отже, правосуб'єктність держави у міжнародних приватноправових відносинах для сучас-

ної України – це не лише теоретична категорія, а практичний інструмент відновлення справедливості, захисту прав громадян та національних інтересів, а також важливий елемент післявоєнної правової політики. У перспективі формування узгодженої доктрини державної правосуб'єктності має стати одним із ключових чинників зміцнення української правової системи у глобальному правовому просторі та важливим кроком до побудови справедливого й стабільного міжнародного правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Салоїд С. В., Кириченко С. О., Хлебінська О. І. Держава як суб'єкт міжнародного приватного права. *Економіка. Фінанси. Право*. 2024. № 2. С. 57–61.
2. Чубарєв В. Л. Статус юридичної особи у міжнародному приватному праві. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. №. 3. С. 104–110.
3. Україна З. Цивільний кодекс України : чин. законодавство зі змін. та доп. станом на 1 квіт. 2019 р. : (офіц. текст). Київ : ПАЛИВОДА А.В., 2019. 448 с.
4. Ніколаєв І. С. Держава Україна як суб'єкт міжнародного приватного права: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. Харків, 2006. 20 с.
5. Музика Ю. Г. Імунітет держави в міжнародному приватному праві. *Актуальні проблеми сучасного міжнародного права*. Харків, 2016. Ч. 2. С. 137–140.
6. Чубарєв В. Л. Міжнародне приватне право: Навчальний посібник. Київ: Атіка, 2006. 608 с.
7. Корнійчук Є. В. Юрисдикційні імунітети держав та їхньої власності: тенденції розвитку в міжнародному та внутрішньому праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2008. 219 с.
8. Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності від 2 грудня 2004 року. Організація Об'єднаних Націй, Нью-Йорк, 2004. URL: <https://treaties.un.org/doc/source/docs/A/RES/59/38.pdf> (дата звернення: 08.10.2025).
9. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. Відомості Верховної Ради України. № 32. Ст. 422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 06.10.2025).
10. Косак В. Правосуб'єктність державних органів і створюваних ними юридичних осіб у механізмі регулювання цивільної відповідальності. *Юридичний журнал «Право України»*. 2019. № 1. С. 154–166.
11. Міжнародне приватне право: навч. посіб. за ред. С. Г. Кузьменка. Київ, Центр учбової літератури, 2010. 316 с.

REFERENCES:

1. Saloid, S. V., Kyrychenko, S. O., & Khlebynska, O. I. (2024). Derzhava yak sub'ekt mizhnarodnoho pryvatnoho prava [The state as a subject of private international law]. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, (2), 57–61.
2. Chubarieiev, V. L. (2009). Status yurydychnoi osoby u mizhnarodnomu pryvatnomu pravi [The status of a legal entity in private international law]. *Visnyk Akademii Advokatury Ukrainy*, (3), 104–110.
3. Ukraina. (2019). Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Chynne zakonodavstvo zi zminamy ta dopovnenniamy stanom na 1 kvitnia 2019 r.: Ofitsiyni tekst [Civil Code of Ukraine: Current legislation with amendments as of April 1, 2019: Official text]. Palyvoda A.V.
4. Nikolaiev, I. S. (2006). Derzhava Ukraina yak sub'ekt mizhnarodnoho pryvatnoho prava [The State of Ukraine as a subject of private international law] (Author's abstract of PhD dissertation). Yaroslav Mudryi National Law Academy of Ukraine.
5. Muzyka, Yu. H. (2016). Imunitet derzhavy v mizhnarodnomu pryvatnomu pravi [State immunity in private international law]. *Aktualni problemy suchasnoho mizhnarodnoho prava*, Part 2, 137–140.
6. Chubarieiev, V. L. (2006). Mizhnarodne pryvatne pravo: Navchalnyi posibnyk [Private international law: Textbook]. Atika.
7. Korniiichuk, Ye. V. (2008). Iurytskyi imunitety derzhav ta yikhnoi vlasnosti: Tendentsii rozvytku v mizhnarodnomu ta vnutrishньому pravi [Jurisdictional immunities of states and their property: Development trends in international and domestic law] (PhD dissertation). Kyiv.
8. United Nations. (2004). United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property (2 December 2004). Retrieved from: <https://treaties.un.org/doc/source/docs/A/RES/59/38.pdf>
9. Verkhovna Rada Ukrainy. (2005). Zakon Ukrainy "Pro mizhnarodne pryvatne pravo" vid 23.06.2005 r. [Law of Ukraine "On Private International Law", June 23, 2005]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>
10. Kossak, V. (2019). Pravosub'ektnist derzhavnykh orhaniv i stvoriuvanykh nymy yurydychnykh osib u mekhanizmi rehuliuвання tsyvilnoi vidpovidalnosti [Legal personality of state bodies and legal entities created by them in the mechanism of civil liability regulation]. *Pravo Ukrainy*, (1), 154–166.
11. Kuzmenko, S. H. (Ed.). (2010). Mizhnarodne pryvatne pravo: Navchalnyi posibnyk [Private international law: Textbook]. Tsentr uchbovoi literatury.

Дата надходження статті: 27.09.2025

Дата прийняття статті: 15.10.2025

Опубліковано: 04.12.2025

УДК 347.77/78:342.9

DOI [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-3\(35\)-27-34](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-3(35)-27-34)**Шиманський Максим Сергійович,**

здобувач вищої освіти кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Навчально-наукового інституту права імені Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», проспект Науки, 55а, м. Київ, 03050; shymanskyimax@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0009-8772-6376>

Бортник Валентин Анатолійович,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри адміністративного, фінансового та банківського права ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039; fin406@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-1226-6215>

ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ, ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ НА ТОРГОВЕЛЬНУ МАРКУ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню змісту та обсягу понять реалізації, охорони та захисту прав інтелектуальної власності на торговельну марку, а також проблематики їх співвідношення. Проаналізовано актуальні наукові та словникові підходи до тлумачення відповідних категорій, а також релевантні положення Паризької конвенції про охорону промислової власності та національного законодавства України. Встановлено, що охорона та захист не є тотожними за змістом і обсягом поняттями, а реалізація прав на торговельну марку охоплює обидва елементи. З'ясовано, що охорона виступає ширшою правовою категорією, яка передуює захисту та створює передумови для його здійснення. Запропоновано авторські дефініції реалізації, охорони та захисту як у вузькому значенні – у контексті прав на торговельну марку, так і в загальнотеоретичному аспекті.

Ключові слова: інтелектуальна власність, торговельна марка, реалізація, охорона, захист, співвідношення понять.

Shymanskyi Maksym Serhiiovych,

Higher Education Applicant at the Department of Administrative, Financial and Banking Law, Educational and Scientific Law Institute Interregional Academy of Personnel Management, 55a, Nauky avenue, Kyiv, 03050; shymanskyimax@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0009-8772-6376>

Bortnyk Valentyn Anatoliiovych,

PhD in Law, Associate Professor, Head of the Department of Administrative, Financial and Banking Law Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str. Kyiv, 03039; fin406@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-1226-6215>

ON THE INTERRELATION OF THE CONCEPTS OF IMPLEMENTATION, PROTECTION AND ENFORCEMENT OF TRADEMARK RIGHTS

Abstract. The article studies the meaning and scope of the concepts of implementation, protection and enforcement of trademark rights, as well as the issue of their interrelation. The analysis covers current scholarly and lexicographic approaches to interpreting these categories, along with relevant provisions of the Paris Convention for the Protection of Industrial Property and the national legislation of Ukraine. It was found that protection and enforcement are not identical in terms of their meaning and scope, while the implementation of trademark rights encompasses both elements. It was determined that protection constitutes a broader legal category that precedes enforcement and creates the necessary preconditions for its application. The article also offers the author's definitions of implementation, protection and enforcement both in the narrow sense – within the framework of trademark rights, and in the broader theoretical context.

Key words: intellectual property, trademark, implementation, protection, enforcement, interrelation of concepts.

Постановка проблеми. В умовах стрімкої глобалізації та безперервного розвитку інновацій інтелектуальна власність дедалі частіше стає об'єктом уваги не лише наукової та професійної спільноти, а й широкого загалу. Особливої активності обговорення теоретичних і практичних аспектів інтелектуальної власності набули протягом останніх років. Це зумовлено насамперед посиленням євроінтеграційної політики України, активним реформуванням національної системи інтелектуальної власності, розширенням просвітницьких ініціатив у цій сфері, а також, на глобальному рівні, стрімким розвитком штучного інтелекту як нового «творця» об'єктів інтелектуальної власності.

Незважаючи на невинну еволюцію процесів у сфері інтелектуальної власності, торговельні марки продовжують залишатись найбільш поширеним та затребуваним об'єктом інтелектуальної власності. Це зумовлюється їхньою універсальністю: торговельні марки слугують ефективним засобом комунікації, просування, ідентифікації та розмежування товарів і послуг різних осіб. Окрім цього вони виконують низку інших не менш важливих функцій, пов'язаних з гарантуванням якості продукції чи обслуговування, попередженням про наявність прав у правомочного суб'єкта та охороною від порушень з боку третіх осіб тощо.

Водночас за ринкової економіки та капіталоцентричного середовища спостерігається перенасичення майже всіх ринків товарів і послуг, що призводить до зростання конкуренції, яка нерідко виходить за межі добросовісної, збільшення обсягів контрафактної продукції та почастищення випадків незаконного використання існуючих позначень третіми особами. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження теоретичних і практичних аспектів охорони та захисту прав на торговельні марки, зокрема в межах адміністративних процедур.

Разом з тим, належне опрацювання цих питань у практичній площині потребує попереднього ґрунтовного теоретичного аналізу базових категорій, що становлять їх концептуальну основу, а саме «реалізація», «охорона» та «захист». Здійснення комплексного аналізу змісту, обсягу та взаємозв'язку цих понять дозволить уніфікувати теоретико-правовий підхід до їх тлумачення та сприятиме більш ефективному застосуванню відповідних правових механізмів на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реалізації, охорони та захисту прав знайшли достатньо широке висвітлення в працях визнаних українських науковців та фахівців у сфері права. У контексті торговельних марок

цю тематику досліджували К.Л. Добровольська, Т.Б. Шаповал, В. Валле, І.М. Коросташова, П.Ф. Немеш, Н. Можаровська, О.В. Басай, О.Ю. Черняк, О.В. Ришкова, Ю.В. Кузнєцова, Г.В. Ткачук та інші.

Водночас на сьогодні досі спостерігається непоследовність та неузгодженість наукових підходів щодо визначення змісту та обсягу цих понять. Окрім цього, простежується суттєвий брак досліджень, у яких би ці поняття аналізувалися у системному взаємозв'язку. Усе це лише підкреслює наукову значущість подальшого дослідження окресленої проблематики.

Метою статті є з'ясування змісту та обсягу понять реалізації, охорони та захисту прав інтелектуальної власності на торговельну марку, аналіз їх нормативного та доктринального тлумачення, а також встановлення логічного співвідношення між цими правовими категоріями.

Виклад основного матеріалу. Насамперед слід зауважити, що чинне законодавство не містить поняття «право на торговельну марку». Цивільний кодекс України (надалі – ЦК України) у ч. 1 ст. 418 наводить лише широку дефініцію права інтелектуальної власності, яке становить «*право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом*». Частиною другою цієї статті також передбачається, що «*право інтелектуальної власності включає особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності*» [14].

Однією із ключових особливостей торговельної марки як об'єкта інтелектуальної власності є те, що набуття прав на неї супроводжується виникненням у власника лише майнових прав на цей об'єкт. При цьому особисті немайнові права у правомочного суб'єкта можуть виникати лише за умови одночасного поширення на торговельну марку режиму авторського права. Наприклад, якщо зображувальна торговельна марка була створена такою особою, то разом із майновими у останньої автоматично виникають особисті немайнові права на відповідне графічне зображення як об'єкт авторського права. Якщо ж власник прав на торговельну марку не є безпосереднім творцем відповідного об'єкта, тобто не виступає первинним суб'єктом авторських прав, особисті немайнові права у нього не виникають.

До комплексу майнових прав на торговельну марку ЦК України відносить:

- право на використання торговельної марки;
- виключне право дозволяти використання торговельної марки;

– виключне право перешкоджати неправомірному використанню торговельної марки, в тому числі забороняти таке використання;

– інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом [14, ч. 1 ст. 495].

Цей перелік майнових прав на торговельну марку не є вичерпним, а відтак підлягає розширенню та деталізації з урахуванням положень інших нормативно-правових актів. Зокрема, ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» (надалі також – «Закон» або «Закон про торговельні марки») до прав майнового характеру дозволяє додатково віднести право передавати (відчужувати) будь-якій особі виключні майнові права інтелектуальної власності на торговельну марку повністю або щодо частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг на підставі договору та право надавати дозвіл на використання торговельної марки на підставі ліцензійного договору [5].

Частина 2 ст. 495 ЦК України окремо визначає коло суб'єктів, яким можуть належати майнові права на торговельну марку, а саме:

1. володілець відповідного свідоцтва;
2. володілець міжнародної реєстрації;

3. особа, торговельну марку якої визнано в установленому законом порядку добре відомою.

Таким чином, набуття прав на торговельну марку пов'язується виключно із ініціюванням уповноваженим суб'єктом адміністративно-правових процедур, що здійснюються компетентними органами відповідно до чинних законів та підзаконних актів, а також із безпосередньою участю останнього у їх здійсненні.

Зокрема, для отримання свідоцтва України на торговельну марку особа фасилітує процедуру реєстрації, яку проводить Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій відповідно до Закону про торговельні марки і Правил складання та подання заявки на торговельну марку, заявки на міжнародну реєстрацію, а також проведення експертизи заявки та міжнародної реєстрації з поширенням на Україну (надалі також – Правила). Для набуття правової охорони торговельної марки за міжнародною реєстрацією додатково застосовується процедура, передбачена Правилами до Протоколу до Мадридської угоди та Адміністративною інструкцією щодо його застосування, що реалізується спільно Всесвітньою організацією інтелектуальної власності та Українським національним офісом інтелектуальної власності та інновацій. У свою чергу, процедура визнання торговельної марки добре відомою здійснюється

Апеляційною палатою Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій на підставі відповідного Регламенту або у судовому порядку.

З урахуванням вищенаведеного, реалізацію прав інтелектуальної власності на торговельну марку можна розглядати як фактичне здійснення уповноваженим суб'єктом правомочностей, набутих у межах адміністративно-правових процедур, що встановлені відповідними нормативно-правовими актами. При цьому широке тлумачення цього поняття дозволяє охопити не лише використання власником майнових прав на торговельну марку у класичному розумінні, а й низку правомочностей організаційно-правового, процедурного та забезпечувального характеру. Такі категорії не є майновими за своєю природою, проте тісно пов'язані з реалізацією майнових прав на торговельну марку.

У цьому контексті найбільш показовими є поняття охорони та захисту, які тривалий час залишаються предметом наукових дискусій у межах різних галузей права та наукових шкіл з огляду на їхню багатогранність і складність тлумачення. Вавженчук С.Я. виокремлює три основні наукові підходи до співвідношення понять «охорона» та «захист»: відповідно до першого, ці поняття ототожнюються і вживаються як синоніми; за другим підходом одне з понять включається до складу іншого; третій підхід чітко розмежовує поняття як різні за своєю природою правові явища [2, С. 45]. Водночас повне ототожнення охорони та захисту є доволі рідкісним у науковій літературі через концептуальну неточність такого підходу, а відтак переважають саме другий і третій підходи, які тією чи іншою мірою розмежовують ці поняття.

Валле В. чітко відмежовує охорону від захисту, наголошуючи на тому, що ці поняття не можна розглядати синонімічно. Відповідно до її позиції, охорона *«означає сукупність економічних, юридичних, політичних та інших заходів, спрямованих на запобігання порушенням прав інтелектуальної власності»*, а *«під захистом юридична наука розуміє заходи, спрямовані на відновлення становища власників прав інтелектуальної власності у разі, якщо такі права були порушені»* [3, С. 15].

Кузнєцова Ю.В. розглядає охорону та захист як два послідовні етапи правового регулювання. На її думку, охорона є ключовою складовою цього процесу, оскільки за її допомогою окреслюються сфери суспільних відносин, що підлягають подальшому правовому захисту. Натомість захист виступає *«правовою гарантією відновлення*

порушених правовідносин, бо саме він надає нам інструментарій для відновлення порушених прав» [7, С. 86]. Таким чином, у запропонованому дослідницькому підході поняття охорони та захисту номінально не перетинаються.

Немеш П.Ф. з одного боку частково включає поняття захисту до змісту охорони, а з іншого – виокремлює його в самостійну категорію, що виходить за межі охорони. На його думку, правовий захист охоплює максимально широкий спектр способів і механізмів відновлення порушених прав особи, зокрема й таких, що прямо не передбачені нормативно-правовими актами. Він зазначає, що «правова охорона торговельної марки являє собою сукупність правових заходів, способів та методів, спрямованих на забезпечення нормальної реалізації прав на торговельну марку відповідно до волевиявлення її власника або законного експлуатанта, а також на захист вказаних прав у випадку їх порушення або оспорування» [8, С. 207]. У свою чергу, «під правовим захистом торговельної марки варто розуміти систему заходів, спрямованих на визнання, відновлення прав, що впливають з спеціального позначення та припинення їх порушень, які застосовуються уповноваженою особою та/або компетентним органом [...] правовий захист не обмежується можливістю застосування лише юридично закріплених захисних механізмів. Особа вправі самостійно обирати будь-які способи захисту, які відповідають змісту порушеного права, характеру правопорушення та його наслідкам» [8, С. 208-209].

Схожої думки дотримується Стефанишин Н.М., яка окремо наголошує на тому, що «правовий захист включається в правову охорону торговельних марок і його необхідність виникає тоді, коли йде мова про порушення прав інтелектуальної власності на торговельну марку, натомість, правова охорона - виникає з моменту реєстрації відповідних прав на торговельну марку і припиняється в момент припинення прав інтелектуальної власності на неї ж, підставами для якої можуть слугувати підстави об'єктивного та суб'єктивного характеру» [11, С. 99].

Обущак О.О. та Обущак С.А. також розглядають захист як складову частину охорони. Водночас вони суттєво звужують зміст поняття захисту, обмежуючи його виключно діяльністю правоохоронних і контролюючих органів та їхніх посадових осіб, що спрямована на припинення відповідних порушень, відновлення порушених прав і створення умов для притягнення винних осіб до відповідальності. Таким чином, у межах їхньої концепції розуміння особа, права

якої порушено, не розглядається у якості суб'єкта, уповноваженого самостійно здійснювати захист. Окрім цього, на думку авторів, захист досить опосередковано охоплюється поняттям реалізації прав: «якщо ж розглядати поняття «захист», то слід зазначити, що воно пов'язане не з нормальною реалізацією прав, а лише з конкретним правопорушенням або оспоруванням прав [...]» [9, С. 77].

Приєднуючись до позиції Бобкової А.Г., Кониченко О.М. зазначає, що охорона «має більш широкий зміст, оскільки охоплює заходи, призначені забезпечити реалізацію суб'єктивних прав і інтересів у непорушеному стані, попередити перешкоди у їхній реалізації, а також захистити у разі порушення, оспорування чи невизнання прав та інтересів». Його підхід деталізує низку аспектів, які залишились недостатньо опрацьованими у межах досліджень попередніх авторів, зокрема щодо суб'єктного складу відносин захисту. Кониченко О.М. підкреслює, що «сутність захисту полягає у реагуванні компетентного органу державної влади або самого суб'єкта господарювання на перешкоди у належному здійсненні його суб'єктивних прав та інтересів». Водночас аналіз позиції науковця свідчить, що він не включає поняття захисту до процесу реалізації прав уповноваженим суб'єктом. На його думку, захист має місце лише «у разі посягання на нормальний процес реалізації прав та інтересів осіб» [1, С. 325; 6, С. 30].

Таким чином, у науковій літературі простежується значна кількість підходів до визначення та співвідношення охорони та захисту, а також їхнього взаємозв'язку з поняттям реалізації прав. При цьому кожен із них вирізняється своїми особливостями у тлумаченні змісту та обсягу зазначених категорій, що лише додає правової невизначеності досліджуваній тематиці.

Якщо ж звернутись до тлумачних словників, то можна простежити майже уніфікований підхід щодо ототожнення термінів «охорона» та «захист». Зокрема, у тлумачному словнику української мови за редакцією професора Калашника В.С. наводяться наступні значення слова «захист»: «оборона, охорона кого-, чого-небудь від небезпечних дій» та «заступництво, підтримка» [13, с. 362]. Натомість дієслівна форма слова «охорона» у словнику подається з такими значеннями, як «захищати від шкоди, небажаних дій, вартувати, стерегти, пильнувати, оберігати, боронити» [13, с. 604].

Схожим чином у тлумачному словнику української мови Івченко А.О. визначає «захист» через поняття охорони, заступництва [12, С. 147].

Первинне значення терміну «охорона» наводиться як «оберегання від знищення, пошкодження, небезпеки» [12, С. 306].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови слово «захист» вживається як похідне від слів «захистити», «захистити», «захиститися», «захиститися». При цьому Бусел В.Т. наводить наступні практичні приклади використання цього терміну: «запобігання використанню», «виключення несанкціонованого доступу», «попередження незаконного вилучення», «правила, норми, які охороняють споживача» тощо [4, с. 432]. Термін «охорона» вживається як похідне від дієслова «охороняти». Серед прикладів використання цього слова наводяться такі: «система заходів, спрямованих на запобігання, обмеження і ліквідацію наслідків», «система заходів та способів, спрямованих на збереження», «система заходів, спрямованих на підтримання» тощо [13, с. 870].

Отже, аналіз словникових підходів до дефініювання слів «охорона» та «захист» свідчить про те, що з філологічної точки зору ці поняття розглядаються як взаємозамінні. Відповідно, у розумінні авторів обидва терміни можуть охоплювати як вчинення суб'єктом активних дій, спрямованих на відновлення становища, що існувало до порушення, або усунення негативних наслідків, так і запобігання самому порушенню шляхом застосування превентивних заходів.

На нашу думку, для наближення до вирішення проблеми співвідношення зазначених понять не лише у контексті торговельних марок як об'єкта інтелектуальної власності, а й у загальноюридичному аспекті, доцільно звернутися до Паризької конвенції про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року як основоположного міжнародного акта у сфері промислової власності (надалі – Конвенція) та Закону про торговельні марки, прийнятого у 1993 році з урахуванням положень Конвенції.

У ч. 1 ст. 2 Конвенції передбачається, що громадяни кожної країни-учасниці Союзу з охорони промислової власності користуються в усіх інших країнах Союзу тими ж привілеями, що надаються відповідними законами власним громадянам, без обмежень у цих правах. При цьому вказується, що «їх права будуть охоронятися так само, як і права громадян даної країни, і вони будуть користуватися тими ж законними засобами захисту від будь-якого посягання на їх права, якщо при цьому дотримуються умови та формальності, приписувані власним громадянам» [10].

Аналіз наведеного положення Конвенції свідчить про чітке розмежування авторами цього міжнародного документа понять охорони та захисту прав. У розумінні Конвенції охорона пов'язується насамперед з реєстраційними процедурами, які здійснюються уповноваженими органами, відповідальними за реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності в кожній із країн-учасниць Союзу, а також з правами, що виникають у відповідних суб'єктів на підставі факту реєстрації відповідного об'єкта промислової власності або, у випадку торговельної марки, на підставі визнання її добре відомою. Натомість захист пов'язується з діями правомочних суб'єктів, спрямованими на припинення неправомірних посягань третіх осіб на належний їм об'єкт промислової власності в адміністративному або судовому порядку.

При цьому ключовим є те, що здійснення захисту можливе лише за умови наявності в особи зареєстрованого охоронюваного права на об'єкт промислової власності у країні-учасниці Союзу: «на будь-який продукт, що незаконно споряджений товарним знаком чи фірмовим найменуванням, накладається арешт при ввезенні до тих країн Союзу, в яких цей знак чи фірмове найменування мають право на законну охорону» [10, ч. 1 ст. 9].

Аналогічний підхід до розмежування понять охорони та захисту прав реалізовано й у Законі про торговельні марки. У цьому сенсі показовим є навіть спосіб структурування Закону, де розділи II-IV присвячено аспектам охорони торговельних марок, тоді як розділ VI – захисту прав власників. Незважаючи на відсутність чіткого визначення правової охорони торговельної марки у тексті Закону, аналіз відповідних положень дозволяє трактувати це поняття через призму майнових прав, закріплених у ст. 16 Закону, що надаються особі відносно торговельної марки у результаті її реєстрації та підтверджуються відповідним свідоцтвом. Водночас, відповідно до змісту статей 21 та 22 Закону про торговельні марки, захист може розглядатись як певна сукупність заходів, на вчинення яких уповноважений власник свідоцтва з метою припинення порушень його майнових прав третіми особами в судовому чи іншому порядку.

З урахуванням наведених вище наукових підходів до дефініювання та розмежування понять охорони й захисту, а також способу їх нормативного закріплення у релевантних нормативно-правових актах, можна стверджувати, що наявність правової охорони є обов'язковою передумовою для подальшого захисту прав у разі їх порушен-

ня. У цьому контексті захист і право на захист перебувають у прямій залежності від факту правової охорони, без якої реалізація права на захист є неможливою або, щонайменше, юридично необґрунтованою.

Охорона виступає самостійною та відносно незалежною правовою категорією, мета якої полягає у створенні комплексу юридичних гарантій цілісності та непорушності прав правомочного суб'єкта, а також у попередженні можливих порушень і зловживань з боку третіх осіб. На нашу думку, у контексті прав на торговельні марки найбільш наочним проявом правової охорони є надаване власнику свідоцтва або міжнародної реєстрації право проставляти поряд із торговельною маркою попереджувальне маркування у вигляді латинської літери «R», обведеної колом, для доведення до необмеженого кола осіб факту її реєстрації (надання правової охорони) в Україні. Суть цього інструменту превентивного характеру полягає у створенні максимально сприятливих умов для здійснення правомочним суб'єктом майнових прав на торговельну марку. У цьому сенсі слід погодитися з позицією Немеца П.Ф., Обущак О.О. та Обущак С.А., які вбачають суть правової охорони саме у забезпеченні нормальної реалізації прав на торговельну марку відповідним суб'єктом.

За відсутності посягань на права особи захист як правова категорія перебуває у стані правової неактивності та не потребує реалізації. Необхідність захисту виникає виключно у разі порушення права або за наявності реальної загрози такого порушення з боку іншої особи, після чого правомочний суб'єкт набуває можливості скористатися доступними способами захисту своїх прав у межах юрисдикційної та неюрисдикційної форм. Відповідно, сутність захисту полягає у відновленні такого правового становища, за якого правовласник або інший уповноважений суб'єкт має змогу безперешкодно здійснювати майнові права на торговельну марку.

Отже, питання співвідношення понять «охорона» та «захист» є досить складним та не має однозначної відповіді, а відтак залишається відкритим для подальших наукових дискусій. У контексті прав на торговельні марки можна цілком обґрунтовано відстоювати як часткове включення захисту до змісту охорони, так і розмежування цих категорій з одночасним визнанням безпосередньої залежності захисту від правової охорони. Водночас, незалежно від обраного підходу до їх співвідношення поняття охорони все ж повинно розглядатись як таке, що є ширшим за обсягом від поняття захисту.

При цьому беззаперечним є те, що охорона та захист становлять собою невід'ємні складові реалізації прав уповноваженого суб'єкта. Незважаючи на те, що правова охорона пов'язується передусім із забезпеченням нормального здійснення майнових прав на торговельну марку, повноцінна реалізація цих прав є неможливою без правової можливості усунення перешкод, що можуть виникати у процесі їх здійснення, тобто наявності дієвих механізмів захисту. З огляду на це, полеміка щодо співвідношення понять охорони та захисту не має принципового значення у питанні включення цих понять до обсягу реалізації прав на торговельну марку, оскільки в будь-якому випадку обидва елементи охоплюються цією категорією.

Реалізація майнових прав на торговельні марки передбачає, з одного боку, надання правової охорони шляхом державної реєстрації або визнання марки добре відомою, а з іншого – наявність ефективних засобів правового захисту у разі порушення чи оспорювання таких прав. У межах системного підходу реалізація прав постає як процес, що охоплює як охорону (у її матеріально-правовому значенні), так і захист (у його процесуально-правовому аспекті), що дозволяє забезпечити цілісність правового режиму торговельної марки.

З огляду на особливості здійснення охорони та захисту у сфері прав на торговельні марки, також вважаємо за доцільне запропонувати визначення цих понять як у вузькому значенні – в контексті правового режиму торговельних марок, так і в універсальному загальноюридичному сенсі.

Охорона прав на торговельну марку – це сукупність правових заходів і гарантій, що надаються правомочному суб'єкту з моменту державної реєстрації торговельної марки або визнання її добре відомою, спрямованих на забезпечення належного здійснення останнім майнових прав на неї та запобігання неправомірним посяганням третіх осіб.

Захист прав на торговельну марку – це система правових заходів, спрямованих на відновлення порушених, невизнаних чи оспорюваних майнових прав правомочного суб'єкта, які можуть бути застосовані ним з моменту державної реєстрації торговельної марки або визнання її добре відомою у встановленому законом порядку.

Правова охорона – це сукупність правових заходів і гарантій, спрямованих на забезпечення належного здійснення останнім майнових прав на неї та запобігання неправомірним посяганням третіх осіб.

Правовий захист – це система правових заходів, спрямованих на відновлення порушених, невизнаних чи оспорюваних майнових прав правомочного суб'єкта.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що поняття охорони та захисту прав інтелектуальної власності на торговельну марку не є тотожними як за змістом, так і за обсягом. З правової точки зору цілком обґрунтованим є співвідношення їх як цілого та частини, а також як окремих категорій. При цьому, охорона завжди передуює захисту, оскільки виникає з моменту державної реєстрації прав на торговельну марку і припиняється в момент припинення прав інтелектуальної власності на неї. На відміну від охорони, захист перебуває у стані правової неактивності до моменту настання порушення, невизнання чи оспорювання майнових прав правомочного суб'єкта на торговельну марку. У свою чергу, реалізація прав на торговельну марку повністю охоплює охорону та захист, які виступають однаково важливими елементами здійснення майнових прав уповноваженим суб'єктом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бобкова А. Г., Моїсєєв Ю. О., Павлюченко Ю. М. та ін. Господарське право : практикум. Харків : Право. 2018. 592 с.
2. Вавженчук С. Я. Співвідношення понять «захист» та «охорона» трудових прав в чинному законодавстві. Форум права. 2010. № 1. С. 45–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_1_9
3. Валле В. Парадокси права інтелектуальної власності : монографія. Київ : Освіта України, 2010. 448с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000. Уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
5. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» : від 15.12.1993 р., № 3689-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12/ed20241229#top>
6. Кониченко О. М. Захист прав суб'єктів господарювання від порушень та посягань органів державної влади : дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» у галузі знань 08 «Право». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021. 210 с. URL: <https://abstracts.donnu.edu.ua/issue/%20view/409>
7. Кузнецова Ю. В. Актуальні питання правової охорони і правового захисту об'єктів права інтелектуальної власності в Україні. Вісник Приазовського

державного технічного університету. Серія : Економічні науки. 2018. Вип. 35. С. 84–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2018_35_14

8. Немеш П.Ф. Поняття та співвідношення правової охорони та правового захисту торговельних марок. Часопис Київського університету права. 2010. № 3. С. 207–209. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/23591>
9. Обущак О. О. Адміністративне регулювання у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2009. Вип. 36. С. 75–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2009_36_9
10. Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 р. (переглянута у Брюсселі 14 грудня 1900 р., у Вашингтоні 2 червня 1911 р., у Гаазі 6 листопада 1925 р., у Лондоні 2 червня 1934 р., у Лісабоні 31 жовтня 1958 р., у Стокгольмі 14 липня 1967 р., змінена 2 жовтня 1979 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#top
11. Стефанишин Н. М. Поняття та зміст правової охорони та правового захисту торговельних марок за законодавством України та законодавством ЄС. Наука і техніка сьогодні. 2023. № 9(23). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/5590/5622>
12. Тлумачний словник української мови. Івченко А.О. Харків: ФОЛІО, 2002. 543 с. (Бібліотека державної мови).
13. Тлумачний словник української мови: понад 12 500 статей (близько 40 000 слів). За ред. д-ра філологічних наук, проф. В. С. Калашника. 2-ге вид., випр. і доп. Х.: Прапор, 2005. 992 с.
14. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р., № 435–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

REFERENCES:

1. Bobkova, A. H., Moisieiev, Yu. O., Pavliuchenko, Yu. M., et al. (2018). Hospodarske pravo: praktykum [Commercial law: Practical course]. Pravo.
2. Vavzhenchuk, S. Ya. (2010). Spivvidnoshennia poniat "zakhyst" ta "okhorona" trudovykh prav v chynnomu zakonodavstvi [Correlation of the concepts "protection" and "safeguarding" of labor rights in current legislation]. *Forum prava*, (1), 45–49. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_1_9
3. Valle, V. (2010). Paradoksy prava intelektualnoi vlasnosti: Monohrafiia [Paradoxes of intellectual property law: Monograph]. Osvita Ukrainy.
4. Busel, V. T. (Ed.). (2005). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy: 250000 [Com-

- prehensive explanatory dictionary of modern Ukrainian language: 250,000 entries]. Perun.
5. Zakon Ukrainy "Pro okhoronu prav na znaky dlia tovariv i posluh" vid 15 hrudnia 1993 r. No. 3689-XII [Law of Ukraine "On the Protection of Rights to Marks for Goods and Services" of December 15, 1993, No. 3689-XII]. (2024). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12/ed20241229#top>
 6. Konichenko, O. M. (2021). Zakhyst prav subiektiv hospodariuvannya vid porushen ta posiahan orhaniv derzhavnoi vlady [Protection of business entities' rights from violations and encroachments by public authorities] (Doctoral dissertation, Vasyl Stus Donetsk National University). Retrieved from: <https://abstracts.donnu.edu.ua/issue/%20view/409>
 7. Kuznetsova, Yu. V. (2018). Aktualni pytannia pravovoi okhorony i pravovoho zakhystu obektiv prava intelektualnoi vlasnosti v Ukraini [Current issues of legal safeguarding and protection of intellectual property objects in Ukraine]. *Visnyk Pryazovskoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, 35, 84–90. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2018_35_14
 8. Nemesh, P. F. (2010). Poniattia ta spivvidnoshennia pravovoi okhorony ta pravovoho zakhystu torhovelnykh marok [Concept and correlation of legal protection and legal safeguarding of trademarks]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, (3), 207–209. Retrieved from: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/23591>
 9. Obushchak, O. O. (2009). Administratyvne rehu-liuvannya u sferi okhorony prav na obiekty intelektualnoi vlasnosti [Administrative regulation in the field of intellectual property rights protection]. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, 36, 75–85. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2009_36_9
 10. Paryzka konventsia pro okhoronu promyslovoi vlasnosti 1883 r. (... 1979 r.) [Paris Convention for the Protection of Industrial Property, 1883 (as revised to 1979)]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#top
 11. Stefanyshyn, N. M. (2023). Poniattia ta zmist pravovoi okhorony ta pravovoho zakhystu torhovelnykh marok za zakonodavstvom Ukrainy ta ES [Concept and content of legal protection and legal safeguarding of trademarks in the legislation of Ukraine and the EU]. *Nauka i tekhnika sohodni*, 9(23). Retrieved from: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/5590/5622>
 12. Ivchenko, A. O. (2002). *Tumachnyi slovnyk ukraïnskoi movy* [Explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Folio.
 13. Kalashnyk, V. S. (Ed.). (2005). *Tumachnyi slovnyk ukraïnskoi movy: ponad 12 500 statei (blyzko 40 000 slov)* [Explanatory dictionary of the Ukrainian language: over 12,500 entries (about 40,000 words)] (2nd ed.). Prapor.
 14. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. No. 435-IV [Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine of January 16, 2003, No. 435-IV]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
- Дата надходження статті: 20.09.2025
Дата прийняття статті: 15.10.2025
Опубліковано: 04.12.2025

НОТАТКИ

Наукове видання

**ЕКСПЕРТ:
ПАРАДИГМИ ЮРИДИЧНИХ НАУК
І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

№ 3 (35), 2025

В авторській редакції

Формат 60x84/8. Папір офсет. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 4,19. Замов. № 1225/970. Наклад 300 прим.
Підписано до друку 04.12.2025.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
Е-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.